

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Sabina Kajnč

**SREDNJE VELIKE DRŽAVE V EVROPI
Iskanje paradigme na primerih Poljske in Španije**

DIPLOMSKO DELO

Mentor: doc. dr. Zlatko Šabič

Ljubljana, 2001

Zahvaljujem se vsem, ki so me v moji študijski vnemi prenašali (kar zagotovo ni bilo lahko), spodbujali in vedrili.

Posebej se zahvaljujem dr. Zlatku Šabiču za neprecenljivo pomoč pri pisanju naloge in za čas, ki mi ga je posvetil.

Sabina Kajnc

Maribor, oktober 2001

Kazalo

1. UVOD	2
1.1. PREDSTAVITEV PROBLEMA	2
1.2. RAVEN ANALIZE IN OMEJITVE NALOGE	5
1.3. PREDPOSTAVKE NALOGE	6
1.4. HIPOTEZE	6
1.5. SESTAVA NALOGE	7
2. OPREDELITEV SREDNJE VELIKIH DRŽAV V EVROPI	9
2.1. PROBLEMI PRI KLASIFICIRANJU DRŽAV	9
2.2. GENEZA POJMA IN STATUS SREDNJE VELIKIH DRŽAV V MEDNARODNI SKUPNOSTI DO DRUGE SVETOVNE VOJNE	11
2.3. SREDNJE VELIKE DRŽAVE V ZNANOSTI O MEDNARODNIH ODNOSIH IN V MEDNARODNI SKUPNOSTI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	17
3. PARADIGMI OBNAŠANJA SREDNJE VELIKIH DRŽAV? ŠPANSKO IN POLJSKO PRIBLIŽEVANJE EVROPSKIM INTEGRACIJAM	29
3.1. OPREDELITEV PARADIGME ‘RAZREDA’ V KONTEKSTU EVROPSKIH INTEGRACIJSKIH PROCESOV	29
3.2. ŠPANIJA IN POLJSKA – SREDNJE VELIKI DRŽAVI	30
3.3. ŠPANIJA IN PRIBLIŽEVANJE EVROPSKIM SKUPNOSTIM	37
3.4. POLJSKA IN PRIBLIŽEVANJE EVROPSKI UNIJI	47
4. ZAKLJUČEK	56
5. SEZNAM LITERATURE	62

1. UVOD

1.1. Predstavitev problema

Procesi razpadanja starih in pojavljanja novih držav, ki so stalnica v mednarodni skupnosti, tako tudi v Evropi v začetku devetdesetih let 20. stoletja, so, med ostalim, vnesli nove vidike raziskovanja v mednarodne odnose ter zunanjo politiko kot področji raziskovanja. V tem smislu na eni strani zasledimo literaturo, ki se ukvarja z novo in spremenjeno vlogo nekdanjih supersil in velikih držav v mednarodni skupnosti, in na drugi strani vse bolj obširno literaturo o raziskovanju malih držav v mednarodni skupnosti, njihovi opredelitvi in iskanju značilnosti njihove zunanje politike. Vendar v mednarodni skupnosti kot akterji nastopajo tudi države, ki niso niti supersile niti velike niti male države. So vse tiste 'države vmes'. Naloga se torej ukvarja s problemom opredelitve teh držav ter z iskanjem njihovega prostora v mednarodni skupnosti ter skupnih značilnosti oz. vzorcev njihovega obnašanja v mednarodnih institucijah.

Že predraziskovalno delo pri pripravi pričujoče naloge je pokazalo, da bosta tako opredelitev kot iskanje skupnih vzorcev obnašanja srednje velikih držav v različnih okvirih znotraj mednarodne skupnosti v veliki meri zahtevala, vsaj za slovenski, če že ne za evropski prostor, skoraj pionirsko delo. Ob porastu interesa za raziskovanje malih držav namreč ne zasledimo podobnega pojava ekstenzivnega študija srednje velikih držav. To ne pomeni, da literatura o položaju oz. vlogi tako opredeljenih držav ne obstaja. V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja se predvsem v Kanadi, Zvezni republiki Nemčiji in Indiji pojavijo simpoziji in študije o vlogi takšnih držav. Prav tako naletimo na podobne študije v nemškem prostoru v začetku 19. stoletja. Vendar so te študije osredotočene na ozko področje zunanjepolitične problematike in povezane s specifičnim političnim programom, ne lotevajo pa se narave in vloge srednje velikih držav kot posebne skupine držav v mednarodni skupnosti. Prva obsežna študija srednje velikih držav, ki sem jo zasledila, je Holbraadova *Middle Powers in International Politics* iz leta 1984. Kot Holbraad pokaže v uvodu (1984: 2-3), so razlogi za pomanjkanje tovrstnih študij očitni. Največji problem predstavlja sama definicija predmeta proučevanja. Mednarodna skupnost je skupnost suverenih držav in načelo suverene enakosti držav je tudi na prvem mestu med načeli Ustanovne listine (UL) Združenih narodov (ZN) (člen 2/1) in je zagotovljeno tudi državam nečlanicam Organizacije združenih narodov (OZN) (člen 2/4 UL). Pojem suverene enakosti držav se je v mednarodni skupnosti oblikoval vse od westfalskega kongresa dalje. Vzporedno z razvojem pojma vse do njegovega priznanja kot splošnega načela v UL OZN in skozi procese in razvoj mednarodnih odnosov

nikakor ne moremo spregledati, da se akterji v mednarodni skupnosti med seboj razlikujejo in da so jim dodeljene – ali da prevzemajo – različne vloge v reševanju problemov v mednarodni skupnosti.¹ Snovalci tako Pakta Društva narodov (DN) kot UL OZN so se znašli pred problemom, kako upoštevati načelo suverene enakosti držav na eni strani in pa realnost razlik med državami na drugi strani. Natančneje, kako upoštevati razlike med velesilami in ostalimi državami (Šabič 1999: 98). Pakt DN in UL OZN sta tako institucionalizirala ločevanje velesil od vseh ostalih držav in jim tako dala poseben položaj v mednarodni skupnosti, ki omogoča posebno identiteto in tako služi opredelitvi teh velesil. Vse ostale države v mednarodni skupnosti nimajo nikakršnega posebnega položaja, iz katerega bi lahko izhajali pri opredelitvi različnih tipov ostalih držav. Kot bomo videli v poglavju o genezi pojma in statusa srednje velikih držav v mednarodni skupnosti, so nekatere ‘vmesne države’ na različnih konferencah in v določenih obdobjih uživale nekakšen specifičen status, vendar pa nikoli ni prišlo do institucionalizacije tega statusa.

To seveda ne pomeni popolne odsotnosti poskusov tipologizacije oz. rangiranja držav in opredelitve skupine ali razreda srednje velikih držav. Literatura o malih državah se v veliki meri ukvarja prav s problemom njihove opredelitve in s samim problemom relevantnosti le-te (Baehr 1975, Paterson 1969, Christmas-Møller 1983, Fox 1969, Keohane 1969, Griffiths in Pharo 1995). Tako imenovane srednje sile ali srednje velike države² se tako nujno pojavljajo v teh tipologizacijah, vendar, kot opaza Holbraad, “ni nikomur uspelo premagati resnih težav in predstaviti popolnoma zadovoljive definicije tipa države, ki ni ne velika ne majhna” (Holbraad 1984: 2).

Naslednji razlog za pomanjkanje študij o srednje velikih državah kot posebni skupini držav v mednarodni skupnosti predstavlja dejstvo, da “je velika verjetnost, da bodo v kategorijo vključene zelo heterogene države ne glede na to, kateri kriteriji so uporabljeni pri razločevanju ‘držav srednjih razsežnosti’ (*middle-ranging powers*) od tistih nad in pod njimi” (Holbraad 1984: 2), s tem pa je posploševanje o njihovem vedenju v mednarodni politiki skrajno oteženo.

¹ Glej Benko (1997) in Brglez in Šabič (1999). Natančnejša predstavitev dejanskih razlik in klasifikacije držav, ki se pokaže ob pomembnejših premikih v razvoju mednarodne skupnosti (westfalski kongres 1648, dunajski kongres 1815, haaške konference 1899/1907, pariška mirovna konferenca 1919, konferenca v San Franciscu 1945) so prikazani v drugem poglavju.

² Anglo-ameriška literatura se pri klasificiranju držav poslužuje tako termina *powers* kot *states*. Tako zasledimo imenovanja *intermediate-states*, *middle-powers*, prav tako *small-powers* in *small-states*. Wight (1978/1995: 23) besedo *power* uporablja kot sinonim za državo, nacionalno državo ali deželo (“... *states, nations, countries* ...”). Menim, da je v skladu s to definicijo in ustaljenim izrazoslovjem izraz država v slovenščini primernejši od izraza sila. V diplomskem delu bo tako za izraz *middle-power* ali *Mittelmacht* uporabljen izraz srednje velika država, razen ko avtorji sami razlikujejo med *intermediate-sized state* in *middle power*.

Čeprav ti razlogi pri poskusu opredelitve srednje velikih držav in iskanju skupnega vzorca v njihovem mednarodnem obnašanju delujejo vse prej kot opogumljajoče, pa ne moremo mimo domneve, da te države obstojajo in da države, ki jih intuitivno lahko uvrstimo v kategorijo srednje velikih držav, predstavljajo neko posebno skupino akterjev v mednarodni politiki. Prav njihova raznolikost in dinamična vloga 'države vmes' ter v precejšnji meri neraziskano področje njihove vloge v mednarodnem sistemu so razlogi, zakaj se naloga loteva poskusa opredelitve srednje velike države in pokazati na določen skupen vzorec njihovega obnašanja v mednarodni skupnosti..

Že nakazani problemi nepriznanosti statusa srednje velikih držav v globalni mednarodni skupnosti ter heterogenost držav na svetovni ravni narekujejo iskanje konkretnih primerov srednje velikih držav in vzorcev njihovega obnašanja v regionalno zamejeni skupnosti. Evropska unija (EU) brez dvoma predstavlja primer takšne skupnosti. Zaradi svojih supranacionalnih značilnosti in obsega delovanja EU presega klasično mednarodno organizacijo in predstavlja specifično integracijo, ki pa omogoča, da obnašanje držav v njenem okviru proučujemo širše kot pa v klasični mednarodni organizaciji. Države članice in države kandidatke vodijo v okviru EU ali do EU t. i. evropsko politiko. Prav tako je v EU in v državah kandidatkah za članstvo mogoče najti države, ki so si precej različne glede na teritorialni obseg, število prebivalcev ipd. Dinamičnost procesov in sprememb ter jasna prisotnost različnih držav v njih nas navajajo k študiju obnašanja srednje velikih držav prav znotraj EU oz. pri državah kandidatkah v okviru vključevanja vanjo. Kot osnovni problem pri študiju srednje velikih držav sem izpostavila njihovo popolno nepriznanost v mednarodnih odnosih. Vendarle pa je v nasprotju z OZN v institucionalni ureditvi EU zaslediti razdelitev držav članic na tri skupine. Prvo skupino tvorijo tiste, ki so percipirane kot velike države, drugo skupino vse majhne države, v tretjo skupino, 'držav vmes', zaenkrat spada samo Španija. Po širitvi EU na države kandidatke pa se bo, vsaj v institucionalnem smislu, Poljska pridružila Španiji v njenem vmesnem položaju. Institucionalna ureditev v EU torej nakazuje priznanost pojma 'države vmes' in tako predstavlja mednarodni okvir, v katerem je mogoče poiskati in opredeliti srednje velike države in na konkretnem primeru ugotoviti, ali pri njih obstajajo podobni vzorci obnašanja. Španija in Poljska v odnosu do EU sicer trenutno zasedata temeljno različni položaj, prva kot država članica in druga kot država kandidatka za članstvo. Vendar pa prav ta različen status omogoča, da s primerjavo njune politike v času približevanja evropskim integracijam preverimo, ali obstajajo podobnosti v njunem obnašanju, ki bi jih lahko pripisali njunemu statusu srednje velikih držav.

Z omejitvijo naloge na evropsko regionalno skupnost se število subjektov (držav) torej zmanjša, s čimer se zmanjša tudi njihova raznolikost oz. heterogenost, kar olajša kategorizacijo srednje velikih držav v Evropi. Tako dobimo subjekte, ki so med seboj manj raznoliki, kar nam po eni strani omogoča posploševanje o njihovem zunanjepolitičnem obnašanju, po drugi strani pa bi bilo takšno posploševanje, izhajajoče iz študije podsistema mednarodne skupnosti, skrajno nerelevantno. Nadalje pa takšna regionalna omejitev naloge predstavlja tudi nujno omejitev samega pojma zunanjepolitičnega obnašanja, ki ga v nalogi analiziram v smislu delovanja zunanjepolitičnih akterjev države v luči zagotavljanja in utemeljevanja statusa države v referenčni skupnosti, na obnašanje, ki zadeva t. i. evropsko politiko. Vključenost suverene države v integracijo z (vedno večjimi) supranacionalnimi karakteristikami namreč narekuje posebno evropsko politiko držav. Evropska politika ni zunanja politika v njenem klasičnem smislu, saj po eni strani zunanjo politiko geografsko omejuje, po drugi strani pa je evropska politika sestavljena iz treh ravni: skupnostne, nadskupnostne in podskupnostne politike³ in tako obsega politiko v okviru aktivnosti EU, zunanjo politiko Unije in bilateralne odnose med državami članicami Unije (Barbé 1999: 17). Študij srednje velikih držav v podsistemu evropske mednarodne skupnosti bo torej poskušal pokazati na tendenco določenega tipa obnašanja srednje velikih držav v okolju, v katerem je pojem srednje velikih držav institucionalno prisoten, ne pa tudi pretendirati na splošno veljavnost zaključkov.

1.2. Raven analize in omejitve naloge

Kot je že razvidno iz uvodnega orisa problematike, se naloga pri opredelitvi srednje velikih držav in proučevanju njihove vloge v mednarodni skupnosti dvojno omejuje. Pri opredelitvi države in njenega položaja v mednarodni skupnosti ter iskanju vzorcev obnašanja je nujno, da se omejimo na državo kot pglavitnega akterja. Ostali akterji, ki tvorijo tako notranje kot zunanje okolje delovanja zunanje politike držav, bodo omenjeni samo po potrebi. Na začetku smo nakazali, da osnovni problem pri študiju srednje velikih držav (kot tudi razlog za pomanjkanje takšnih študij) predstavlja njihova heterogenost. Naloga bo poskušala vsaj delno zaobiti ta problem tako, da se bo v analizi skupnih značilnosti oz. vzorcev obnašanja v mednarodni politiki omejila na evropske države, natančneje na evropsko regionalno skupnost

³ Uporaba izraza skupnostna politika, ali komunitarna politika, je natančnejši od uporabe izraza evropska politika, saj se jasno nanaša na politiko, ki je v odnosu do Evropskih skupnosti oz. do Evropske unije. Uvedba Evropske unije s Pogodbo iz Maastrichta ni vplivala na opustitev pridevnika skupnosten, ki se tako uporablja še vnaprej, a se nanaša na celotno Unijo.

držav, in poskušala v njej poiskati srednje velike države ter na konkretnih primerih poiskati podobne vzorce obnašanja v evropski politiki tako klasificiranih srednje velikih držav. Takšen pristop pa, kot že omenjeno, ne pomeni, da bo dognanja naloge mogoče posplošiti na obnašanje srednje velikih držav v mednarodni skupnosti. Zaključki tudi ne bodo predstavljali absolutnega vzorca obnašanja srednje velikih držav v sami evropski mednarodni skupnosti, pač pa neko tendenco v naravi obnašanja srednje velikih držav, ki je dovolj značilna, da jo lahko razločimo od narave obnašanja velikih in malih držav, ki so percipirane kot take.

1.3. Predpostavke naloge

Osnovne predpostavke, na katerih naloga gradi, so: obstoj razlik med državami, država kot poglavitni akter v mednarodni skupnosti ter racionalnost države.

Kljub splošno priznanemu načelu suverene enakosti držav v mednarodni skupnosti, obstojajo med državami razlike (glede na velikost, število prebivalstva, geografsko lego, ekonomsko razvitost ipd.), ki v realnosti mednarodne skupnosti nujno vodijo do različne vloge, vpliva, ranga, pomembnosti, interesov držav pri njihovem obnašanju v različnih okvirih mednarodne skupnosti.

Nadalje naloga predpostavlja, da je država poglavitni akter v mednarodnih odnosih, njena vlada oz. ustavno določeni državni organi pa poglavitni nosilci odločitev o vodenju zunanje politike države.

Obravnavanje države kot popolnoma racionalnega akterja je ob omejitvah percepcije mednarodnega okolja oteženo, vendar ne gre zanikati, da odločevalci delujejo racionalno v skladu z omejitvami, ki jih omejena percepcija mednarodnega okolja predstavlja.⁴

1.4. Hipoteze

Opredelitev srednje velikih držav, ki naj služi iskanju skupnih vzorcev zunanjepolitičnega obnašanja, temelji na kombinaciji več kriterijev, iz katerih lahko sklepamo o relativnem položaju države glede na ostale države v referenčnem okolju, in na vlogi, ki ji je institucionalno ter subjektivno, tako s strani akterjev znotraj kot izven države, pripisana v referenčnem okolju. Kot glavni kriterij, v kombinaciji s kvantitativnim kriterijem števila

⁴ Tukaj se naslanjam na idejo omejene racionalnosti, kot jo definira Keohane (1984: 111); odločevalci so v praksi omejeni v smislu svojih lastnih kognitivnih sposobnosti, ne glede na negotovosti inherentne njihovemu okolju.

prebivalstva, se pri opredeljevanju srednje velikih držav v mednarodni skupnosti kaže percepcija velikosti države, tako s strani notranjih akterjev kot akterjev, eksternih držav, pri čemer pa je potrebno mednarodno skupnost zamejiti v smislu regionalne skupnosti tako, da eksterni akterji tvorijo referenčno skupnost. Kot srednje velike države lahko torej klasificiramo države, ki imajo same o sebi takšno predstavo in katere kot takšne vidijo akterji v referenčni mednarodni skupnosti te države. Opredelitev, pa tudi klasifikacija držav v evropski regionalni skupnosti torej temeljita na samopercepciji in percepciji akterjev znotraj skupnosti, kot se kaže v položaju, ki je državam institucionalno pripisan v okviru EU in ob hkratnem upoštevanju kvantitativnega kriterija števila prebivalstva.

Srednje velike države v mednarodni (oz. regionalni) skupnosti imajo nek skupen vzorec obnašanja, ki temelji na njihovem zavedanju o položaju srednje velike države, ki ga zasedajo v referenčni skupnosti, in na podlagi katerega lahko poskušamo poiskati 'paradigmo' razreda srednje velikih držav. Prav tako tudi pripoznanje statusa srednje velike države s strani referenčne skupnosti pomeni, da se referenčna skupnost in akterji v njej do srednje velikih držav obnašajo drugače kot do malih ali velikih držav.

1.5. Metode analize

Naloga bo med državami članicami EU in državami kandidatkami za članstvo poskušala opredeliti srednje velike države in poiskati skupne vzorce obnašanja njihove evropske politike. Pri tem bom najprej zgodovinsko-razvojno predstavila genezo samega pojma srednje velikih držav in vzporedno tudi priznanost statusa srednje velikih držav v mednarodni skupnosti. Predstavitev izbora različnih pristopov h klasificiranju držav služi iskanju tistega pristopa, ki bo najbolje pripomogel k opredelitvi srednje velikih držav med državami članicami EU in državami kandidatkami za članstvo. Izsledki iz opravljenih intervjujev so v tem delu naloge uporabljeni, ker podajajo informacijo o priznanosti pojma srednje velikih držav v EU in med državami kandidatkami ter percepcijo Španije in Poljske kot dveh držav, ki spadata v razred srednje velikih držav. Normativna analiza in analiza primarnih virov v tem delu prav tako služita kot prikaz institucionalne vloge in položaja srednje velikih držav v Evropskih skupnostih/Evropski Uniji (ES/EU).⁵

⁵ Do 1. novembra 1993, ko je v veljavo vstopila Pogodba o EU (Maastrichtska pogodba), so Evropske skupnosti tvorile Evropska skupnost za premog in jeklo (ESPJ), Evropska gospodarska skupnost (EGS) in Evropska skupnost za jedrsko energijo (EURATOM). S Pogodbo o EU se je EGS preimenovala v Evropsko skupnost (ES), vse tri dotedanje skupnosti pa so postale konstitutivni del EU. Kratica 'ES' se tako lahko nanaša tako na Evropske skupnosti kot na Evropsko skupnost, v praksi pa se termin v ednini zaradi toliko večje teže EGS med

Osrednji del naloge, tretje poglavje, predstavlja primerjalna študija dveh primerov: približevanja Španije takratni ES in približevanja Poljske EU. Glede na to, da je Španija članica ES/EU od leta 1986, Poljska pa se v času pisanja pričujoče naloge o članstvu pogaja, se lotevam iskanja skupnih značilnosti njunega obnašanja kot srednje velikih držav prav na primeru približevanja teh dveh držav evropskim integracijam. Gre za časovno-razvojni deskriptivni pregled približevanja dveh držav evropskim integracijam, ki pa vnaša tudi primerjalne elemente, s tem ko približevanje Španije in Poljske, z namenom pokazati na različnost obnašanja srednje velikih držav in do srednje velikih držav, na kratko primerja tudi s približevanjem malih držav, ki so se ali se za vstop v ES/EU pogajajo istočasno. Prikaz približevanja obeh držav evropskim integracijam v veliki meri temelji na proučevanju sekundarne literature, predvsem v primeru Španije, medtem ko je v primeru Poljske uporabljenih tudi več primarnih virov, tj. dokumentov poljske vlade in Evropske komisije.

Opozoriti velja, da je velika večina uporabljene literature, tako primarne kot sekundarne, v tujem jeziku (v angleščini, nemščini, španščini, francoščini in italijanščini). Vsi prevodi izjav različnih političnih akterjev, razdelkov iz primarnih virov in tuje sekundarne literature so (moji) neuradni prevodi, vendar sem se v zvezi z njimi posvetovala. Kjer sem imela občutek, da se je s prevodom vseeno izgubil prvoten pomen ali da je zaradi prevoda prišlo do možnosti dvomne razlage, v samem besedilu ali v opombi, navajam tudi originalno besedilo prevoda.

1.6. Sestava naloge

Uvodno poglavje naloge predstavi problematiko, omejitve analize, predpostavke, hipoteze in metode analize ter strukturo naloge.

Osrednji del naloge ima tri poglavja:

Drugo poglavje predstavi genezo pojma srednje velikih držav in priznanost njihove vloge v mednarodni skupnosti. Ob tem predstavi različne pristope h klasifikaciji držav glede na različne kriterije in tako poskuša razviti opredelitev pojma srednje velike države, relevantno glede na evropsko regionalno skupnost v procesu integriranja evropskih držav, oz. predstavi konkretne primere srednje velikih držav v Evropi. Kombinacija fizičnih kriterijev in

Skupnostmi uporablja torej tudi ko se nanaša na vse tri Skupnosti. V nalogi sem privzela ta način, tako da npr. v analizi španskega pridruževanja Evropskim skupnostim izmenično govorim o Skupnosti in Skupnostih, v obeh primerih pa gre za vse tri Skupnosti.

percepcije vloge držav v Evropi izločita Španijo in Poljsko kot srednje veliki državi v okviru evropske regionalne skupnosti.

Tretje poglavje na temelju analize različnih pristopov in klasifikacij v drugem poglavju izloči tisti pristop, ki se zdi najbolj relevanten za opredelitev srednje velikih držav v Evropi, nato najprej preveri in utemelji takšen položaj Španije in Poljske. Sledi študija primerov približevanja ES/EU Španije in Poljske.

Sklepno poglavje poskuša pokazati na obstoj tendence vzorca obnašanja srednje velikih držav in tako preverja postavljene hipoteze ter podaja okvirno oceno relevantnosti zaključkov.

2. OPREDELITEV SREDNJE VELIKIH DRŽAV

2.1. Problemi pri klasificiranju držav

Pri razvrščanju držav v različne kategorije ne gre nujno samo za znanstveni koncept. Primerjanje dveh ali več subjektov, ki so med seboj v določeni interakciji, in njihovo razvrščanje v skupine je v sami kognitivni naravi človeka in tako je tudi umeščanje držav glede na nek razviden kriterij in njihovo primerjanje med seboj nekaj splošno prisotnega. Ljudje intuitivno razvrščamo države v kategorije velikih, malih, srednjih držav. Osnovne možnosti, ki se torej ponujajo pri klasifikaciji držav glede na njihovo velikost, so že na prvi pogled zbir različnih kvantitativnih ali kvalitativnih kriterijev ter kombinacija znotraj vsake vrste kriterijev ali med njimi.

Rangiranje, tipologizacija, kategorizacija oz. klasifikacija držav glede na različne kriterije in v različne namene so sestavni del proučevanja mednarodnih odnosov. Prične se s preprostim spoznanjem, da so države med seboj različne, in se razvije v doktrino, da imajo, glede na njihovo velikost, različno vlogo v mednarodni skupnosti (Wight 1978/1995: 295). V času hladne vojne so pogostejše kategorizacije, ki uvajajo posebno kategorijo supersil (Bucher, Steinberg in Stein 1969), ali uporabljajo samo dihotomijo male – velike države. Vandenbosch (1964: 293) tako razlikuje med velikimi in malimi silami. Sicer omeni, da je pogosto uporabljena kategorija srednjih sil kot tretja kategorija, vendar da je 'vmesnim' državam (*intermediate powers*) na splošno priznan le poseben status znotraj malih držav. Prav tako Wight (1978/1995: 63) razlikuje med velikimi silami (*great powers*) in manjšimi silami (*minor powers*) in pri slednjih izpostavi regionalne velike sile in srednje sile. Rappard (1934)

v študiji o malih državah v DN ugotavlja, da je bila v obdobju med obema vojnoma razdelitev na velike sile in male države *de facto* institucionalizirana v sistemu DN. Nadalje obstojajo kategorizacije, ki med malimi državami posebej razločijo mikro države (Mouritzen 1983: 239, Senjur 1992, Kropivnik in Ješovnik 1995); kategorizacije, ki vpeljujejo posebno kategorijo regionalnih vodilnih držav (Petrič 1996), ipd. Konec hladne vojne in s tem bipolarnega sveta se je odrazil tudi v novi konstelaciji in s tem tudi kategorizaciji sil. Kompleksnost novega mednarodnega reda je zaslediti v rangiranju, ki ga predstavi Pfetsch (1994: 48-49). Države razdeli v osem skupin glede na vojaško in ekonomsko moč, ki po njegovem mnenju odražata mednarodno ureditev držav ob izteku dvajsetega stoletja:

1. razred: ena neoimperialna supersila, dominantna od razpada Sovjetske zveze;
2. razred: vsaj šest jedrskih sil (ZDA, Rusija, Francija, Velika Britanija, Kitajska, Indija);
3. razred: gospodarske srednje sile (Japonska, Nemčija, Francija, Velika Britanija, Italija, Kanada);
4. razred: podimperiji z vodilno regionalno vlogo (Kitajska, Brazilija, Mehika, Iran, Egipt, Argentina, Indija, Vietnam, Indonezija, Alžirija, Nigerija ter Južnoafriška republika);
5. razred: s surovinami bogate države v razvoju (med ostalimi države članice Organizacije dežel izvoznic nafte (*Organization of the Petroleum Exporting Countries* – OPEC) in Mednarodni svet dežel izvoznic bakra (*Intergovernmental Council of Copper Exporting Countries* – CIPEC);
6. razred: manjše in srednje industrijske države (*Newly Industrialized Countries* – NIC);
7. razred: države v razvoju, ki ne sodijo med tiste z vodilno regionalno vlogo ali med s surovinami bogate države; in končno
8. razred: najrevnejše države v razvoju.

Kako bi torej na podlagi različnih klasifikacij, ki jih je zaslediti v literaturi in ki poskušajo države deliti v določene skupine, poiskali primerno opredelitev srednje velikih držav? Treba je omeniti, da se večina literature, v kateri najdemo različne klasifikacije držav, loteva klasifikacij z namenom definirati majhne države in poiskati njihove specifične lastnosti. Pri njihovi opredelitvi je torej nujno določiti mejo tako navzgor, tj. glede na velike sile, kot navzdol, tj. v odnosu do malih držav. Kot že omenjeno, mednarodna skupnost priznava poseben status velikim silam v OZN. Obstaja sicer nekaj mejnih primerov, npr. Kitajska v času hladne vojne v klasifikaciji, ki zgornjo mejo definicije srednje velikih držav postavi tik pod obema supersilama (Holbraad 1971: 82). Mnogo težje je razmejiti srednje

velike države od malih držav. Holbraad med takšne mejne primere za isti čas hladne vojne uvrsti Indonezijo, Pakistan, Mehiko in Združeno arabsko republiko (*ibid.*).

Poskusi klasifikacije malih držav izpostavijo dva problema: v prvi vrsti se pojavi vprašanje izbire kriterija, v drugi pa, ne glede na izbran kriterij, postavitve meje med malimi in velikimi ali med malimi, srednjimi in velikimi državami (Baehr 1972). Baehr (1975: 461) po podrobnem pregledu Vitalove (1981), Deutschove (1957),⁶ Keohanove (1969) in Rothsteinove (1968) definicije malih držav izpostavi problem razmejitve malih držav navzgor, s tem, ko ugotavlja, da:

bosta ali dvoumnost ali arbitrarnost definicij povzročila probleme, ki lahko vodijo do (...) sklepa, da so v končni fazi vse države, v primerjavi z Združenimi državami ali Sovjetsko zvezo, bolj ali manj 'male'. Vendar takšen sklep dopušča preobširno kategorijo malih držav, da bi ta lahko služila kot veljaven koncept znanstvene analize in celo zaključuje, da je pravzaprav vseeno, kateri kriterij uporabimo, saj "male države tvorijo preveliko kategorijo za namene analize" (Baehr 1975: 466). Po drugi strani pa v bogati literaturi o malih državah najdemo številne definicije, ki bolj ali manj jasno razmejijo male države od naslednjega razreda držav. Prav zato si pričujoča naloga pri opredelitvi srednje velikih držav v veliki meri pomaga z literaturo o malih državah, tako pri pregledu različnih možnih kriterijev kot pri iskanju meje med malimi državami in naslednjo kategorijo držav. Raznovrstnost literature, ki se ukvarja s problemom definiranja neke države glede na velikost, pa narekuje tudi nekoliko obširnejši pregled različnih definicij.

2.2. Geneza pojma in status srednje velikih držav v mednarodni skupnosti do druge svetovne vojne

Pojem srednje velika država ali srednje velika sila⁷ zasledimo od šestnajstega stoletja dalje in sicer v treh različnih pomenih. Pri nemških piscih devetnajstega stoletja se pojem *Mittelmacht* pojavlja kot geografska kategorija in torej pomeni državo, ki je geografsko situirana v sredini. Druga uporaba pojma je tista, ki označuje srednjo silo kot državo z vmesno pozicijo v nekem konfliktu in lahko zagotavlja mir v Evropi in varnost ostalih držav. Gre torej za 'srednji' položaj v smislu interpozicijske države (*buffer-state*) (Holbraad 1971: 78-80). Ta dva pomena pojma sta za potrebe pričujoče naloge nerelevantna. Nas zanima tretji pomen, in sicer pojem srednje velike države ali srednje sile v smislu položaja v mednarodni skupnosti ne glede na

⁶ Gre za Deutchovo definicijo male države kot mednarodnega političnega akterja, katerega celotni BNP ne preseže 1% celotnega svetovnega BNP (Baehr 1975: 460).

geografski položaj ali vlogo v konfliktu, pač pa glede na vpliv, vlogo, položaj oz. obnašanje v mednarodni skupnosti.⁸

Pojav kategorije srednje velikih držav se v političnih tekstih prvič pojavi leta 1589 v *Ragion di Stato* Giovannija Botera (Wight 1978/1995: 298). Botero razdeli dominije (*dominii*, pri čemer enakovredno uporablja izraze *stato*, *imperio*, *dominio* in *potenza*) relativno, glede na njihove sosede, na male (*piccioli*), velike (*grandi*) in srednje (*mezani* ali *mediocro*). Srednje velik dominij ima dovolj moči in avtoritete, da lahko obstaja samostojno, brez pomoči od drugih dominijev. Kot primere navede Beneško republiko, Kraljevino Bohemijo, kneževino Milano in deželo Flamsko. Za srednje velike dominije pravi, da so:

najbolj obstojni, ker niso podvrženi niti agresiji zaradi svoje šibkosti niti zavisti zaradi svoje velikosti; ker sta njihova bogastvo in moč zmerni, so strasti manj nasilne, ambicije naletijo na manj podpore in povzročijo manj provokacij kot v velikih državah. Strah pred sosedi jih zadržuje in četudi se čustva razvijejo v jezo, so le-ta lažje utišana in umirjena (v Wight 1978/1995: 299).⁹

Nadalje obstojnost srednje velike države razloži z zmernostjo uporabe moči; kakor hitro poskušajo preseči meje zmernosti, presežejo tudi meje varnosti (*ibid.*). Čeprav Wight pokaže, da je vsaj izbira primerov pri Boteru kaj malo relevantna oz. da Botero ni sledil razvojem dogodkov v okviru svojega časa,¹⁰ pa mu priznava, da kot prvi pokaže na težavnost razlikovanja med srednjimi, velikimi in dominantnimi silami, tako z izborom primerov kot z definicijo srednje velikih držav¹¹ (Wight 1978/1995: 300).

Naslednji pisec, ki razdeli države na tiste prvega, drugega (ki jih nadalje deli na zgornje srednje in spodnje srednje sile) in tretjega reda je Abbé de Mably v *Principes des négociations, pour servir d'introduction au droit publique de l'Europe, fondé sur les traités* iz leta 1757. Holbraad (1984: 15-16) takole povzame Mablyjevo analizo o vlogi držav drugega reda:

V osnovi je bila funkcija srednjih sil, kot jo je videl Mably, povečati in obvarovati kvaliteto političnega življenja v evropskih zadevah na najvišji ravni. Zgornje srednje sile se naj vedejo v skladu z istimi načeli, ki veljajo za sile nad njimi, in lahko

⁷ V angleščini je možna uporaba *medium* ali *middle powers*, pri čemer je slednja pogostejša.

⁸ To pa seveda ne pomeni, da tako razumljen pojem srednje velike države ne more vsebovati lastnosti, skozi katere je pojem srednje velike države definiran v prvih dveh pomenih.

⁹ Wight v angleščini citira iz: D.P.Waley (1956) *The Reason of State*, London: Routledge & Kegan Paul.

¹⁰ Po Wightovem (1978/1995: 299) mnenju kraljevina Bohemija, kneževina Milano in dežela Flamska, ki jih je Botero označil kot srednje velike dominije, v času, ko je Botero pisal, torej v osemdesetih letih šestnajstega stoletja, niso imele dovolj moči in avtoritete, da bi lahko obstajale samostojno, brez pomoči (v skladu z Boterovo definicijo srednje velikih dominijev).

pričakujejo, da bodo zmernostno in pacifistično vplivale na odnose med dominantnimi silami. Prav tako morajo biti pripravljene, da prevzamejo vodstvo v evropski politiki, če glavne sile ne uspejo izvajati te vloge. Spodnje srednje sile, katerih interesi jim niso dovolili vodenja zunanje politike v skladu z načeli, ki so veljali za njim superiorne sile, so še vedno lahko pripomogle k omejitvi napetosti in konfliktov na najvišji ravni mednarodne politike, vendar samo skozi lastne interese in ambicije.

Institucionalno rangiranje držav se je prvič pojavilo v Svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti. Od konca petnajstega stoletja je bil *Reichstag* sestavljen iz elektorjev (predstavniki velikih sil znotraj imperija), princev in prelatov ter predstavnikov svobodnih mest, kar je predstavljalo “dejansko ureditev glede na diplomatsko in glasovalno moč znotraj dezintegrirane mednarodne institucije” (Wight 1978/1995: 297). Sprva z Napoleonovo reorganizacijo nemških dežel in nato z vzpostavitvijo Nemškega odbora¹² za ureditev nemških zadev na dunajskem kongresu pa se je takšna ureditev razvila v dejansko politično in institucionalno priznan status srednjih sil znotraj nemške konfederacije.

Prva stopnja Napoleonovih reform je bila končana leta 1803, število dežel je bilo zmanjšano s tristo na trideset. Leta 1806 je Napoleon z dekretom oznanil konec Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti in ustanovil Rensko konfederacijo, kateri je predsedoval sam. Princi večjih dežel so bili povišani v kralje, vsaka dežela pa je dobila svojo ustavo. S tem je bil dosežen homogen politični in družbeni red v vseh nemških deželah izven Avstrije in Prusije, hkrati pa se je med nemškimi deželami pojavilo dokaj jasno razlikovanje med večjimi državami, ki so postale znane kot srednje velike države, in ostalimi državami (*ibid.*). Takšna ureditev je preživela Napoleonov poraz in Nemškemu odboru so se na Dunaju, ob Avstriji in Prusiji, pridružile Bavarska, Württemberg in Hanover, ki so dokaj aktivno posegle v pogajanja o politični ureditvi nemških dežel po napoleonskih vojnah (Holbraad 1984: 28). Končna oblika Konfederacije, kot je izšla iz dunajskega kongresa, potrjuje aktivno vlogo srednjih držav, tj. Bavarske, Württemberga in Hanovra, ter Badna, ki sicer ni bil v Nemškem odboru, a je močno podpiral Bavarsko in Württemberg. Konfederacija je bila sestavljena iz petintridesetih monarhičnih držav in štirih mestnih republik. Glavni organ je bil Zvezni parlament v Frankfurtu, katerega Izbrani svet je opravljal redne zadeve federacije. V Izbranem svetu je imelo enajst velikih držav po dva glasova, osemindvajset manjših držav pa

¹¹ Wight (1978/1995: 300-301) trdi, da so Benetke po vseh kasnejših pojmovanjih štele med veliko silo, tako znotraj italijanskega sistema kot v širšem sredozemsko-evropskem prostoru. Sama Boterova definicija srednje velike države, pa se pri kasnejših piscih v večji meri ujema z definicijo velike sile.

¹² Nemški odbor, ki je urejal vprašanje notranje ureditve nemških dežel na dunajskem kongresu leta 1815, so imenovali tudi Odbor petih (Holbraad 1984: 27). Ne gre ga zamenjati z notranjim odborom Odbora osmih, ki ga

je bilo razdeljenih v sedem kurij, ki so vsaka imele po en glas. Med velike države so štejele: Avstrija in Prusija, ki sta kot veliki sili tako v evropskem kot nemškem sistemu uživali poseben položaj; Hannover, Holstein in Luksemburg, ki so bili pod suverenostjo kraljev Anglije, Danske in Nizozemske; ter Bavarska, Saška, Württemberg, Baden, elektor Heški in nadvojvoda Heški. V širšem smislu je bil pojem srednjih držav uporabljen za zadnjo skupino, natančneje pa za Bavarsko, Württemberg in Baden (Holbraad 1984: 28). Razred srednje velikih držav je bil med nemškimi državami torej politično in institucionalno priznan. Bavarska, Württemberg in Baden so občasno poskušale uveljavljati od Avstrije in Prusije neodvisno politiko in so bile pripoznane kot srednje velike države *par excellence* (Wight 1978/1995: 63). Takšna ureditev je veljala vse do razpada Konfederacije leta 1866.

Vprašanje, kako izpeljati kongres na Dunaju, se je postavilo že pred njim in se dokončno razvilo v razdelitev diplomatskih predstavnikov na tri range in v formulo petih predstavnikov velikih sil, ki so tvorili notranji odbor (Velika Britanija, Rusija, Avstrija, Prusija in Francija), ter Španije, Portugalske in Švedske, ki so bile vse podpisnice Pariških pogodb, ki so napovedale dunajski kongres po koncu napoleonskih vojn, skupaj pa so tvorile Odbor osmih.¹³ V realnosti slednje tri niso imele vpliva pri pogajanjih in pri nastanku končnega akta, vendar so imele svojstven položaj glede na vse ostale države, kar je med političnimi pisci devetnajstega stoletja privedlo do pozornosti, namenjene rangiranju držav glede na njihovo politično težo.

V času Napoleonove reorganizacije Nemčije med 1797 in 1803 in v času dunajskega kongresa je kategorija srednjih držav postala tudi predmet diskusij v širši mednarodni skupnosti (Wight 1978/1995: 301, Holbraad 1984: 19). Posebej velja omeniti Karla Heinricha Ludwiga Pölitza, ki se v svojem delu *Die Staatswissenschaften im Lichte unsrer Zeit*, objavljenem leta 1827, ukvarja z razlikovanjem med silami glede na njihovo politično pomembnost. Na osnovi kriterija prebivalstva, ki je po njegovem mnenju indikator fizične, intelektualne in moralne moči države, tako razdeli države v štiri range. V prvi rang šteje tiste z več kot deset milijoni prebivalcev, v drugi rang tiste s prebivalstvom med štirimi in desetimi milijoni, v tretji med enim in štirimi milijoni, v četrti rang pa uvrsti države z manj kot enim milijonom prebivalstva. Pölitz dovoljuje izjeme in hkrati opozori, da notranji in zunanji

je prav tako sestavljalo pet držav (Velika Britanija, Rusija, Francija, Prusija in Avstrija) in ki je na dunajskem kongresu odločal o ureditvi celotne Evrope po koncu napoleonskih vojn.

¹³ Sicer je na Dunaj z namenom sodelovanja na kongresu prispelo kar 216 šefov misij. Ob Avstriji, Španiji, Franciji, Veliki Britaniji, Portugalski, Prusiji, Rusiji in Švedski so se kongresa udeležili tudi predstavniki še sedmih drugih suverenih držav, ki niso bile podpisnice Pogodbe iz Pariza, predstavniki nemških suverenih princev in držav itd. (Satow's Guide to Diplomatic Practice (ur. L. Oppenheim), 1917, Vol. 2: 76-77. London: Longmans. Citirano v Šabič (1999: 67).

dogodki ter izjemno sposobni voditelji države lahko spremenijo politično težo države, zato je težko verjetno, da splošna klasifikacija držav drži na dolgi rok (Holbraad 1984: 22).

Karl von Clausewitz v članku *Zurückführung der vielen politischen Fragen, welche Deutschland beschäftigen, auf die unserer Gesamtexistenz*, objavljenem leta 1831, uporablja izraz razmejitvena srednja država (*trennende Mittelmacht*). Ta termin je glede na vlogo, ki jo pripisuje takšni državi, namreč Kraljevini Burgundiji in Poljski, razumeti kot vmesna država (*Zwischenmacht*). Podobno je razumeti vlogo Nizozemske in Španije, ki jo zagovarja Hans Christoph von Gagern, predstavnik Nizozemske in Luksemburga na dunajskem kongresu: vlogo srednje velike sile, ki je sposobna odigrati aktivno vlogo v sistemu ravnotežja moči. Pri tem Gagern utemeljuje to vlogo z zgodovinskimi in moralnimi razlogi, ne pa na podlagi vojaške in politične moči (Holbraad 1984: 24-25).

Friedrich Ludwig Lindner je v *Manuscript aus Süddeutschland*, objavljenem v Londonu leta 1820, zagovarjal vzpostavitev tretje nemške sile, ob Avstriji in Prusiji, pri čemer je v veliki meri zasnoval teorijo o srednjih silah. Zaključil je, kot povzame Holbraad (1984: 33), da:

imajo srednje velike države poseben interes za ohranitev ravnotežja moči. Bolj kot na druge sile se je lahko nanje zanesti, da bodo delovale kot uravnoteževalci, s tem ko bodo podprle katero koli veliko silo, ogroženo s strani druge velike sile. V primeru, da niso le srednje velike sile, pač pa tudi 'vmesne sile', izvajajo dodatno funkcijo v sistemu. Ker si jih sosedje ne morejo tako lahko podvreči, razdelijo velike, med seboj rivalske sile tako geografsko kot strateško.

Na naslednjih večjih konferencah, ki so sledile dunajski, si srednje velike države niso pridobile nobenega izjemnega statusa. Tako so na haaških konferencah leta 1899 in 1907¹⁴ vse neodvisne države sodelovale na principu popolne enakosti predstavništva (Vandenbosch 1964: 296), na pariški mirovni konferenci po koncu prve svetovne vojne pa so bile razdeljene na tiste s splošnim interesom, tj. velike sile, in na tiste s specifičnim interesom, tj. male države. Vmesni razred ni bil nikjer priznan, čeprav sta v drugi polovici devetnajstega stoletja obstajali dve državi, ki sta v nekaterih vidikih zasedali vmesni položaj v evropski hierarhiji držav.¹⁵ Kasneje, v okviru DN, pa so si nekatere države z izsiljenjem zagotovitve nekakšnega semipermanentnega sedeža v Svetu DN uspele pridobiti polovično priznanje vmesnega

¹⁴ Na prvi konferenci je sodelovalo šestindvajset, na drugi pa štiriinštirideset držav (Vandenbosch 1964: 296).

¹⁵ Na pariškem kongresu leta 1856 po krimski vojni so države Svete alianse medse sprejele Otomanski imperij, a so ga kasneje le redko obravnavale kot sebi enakega (Holbraad 1984: 33). Na londonsko konferenco leta 1867, kjer so reševali luksemburško vprašanje, pa je bila združena Italija prvič povabljen na srečanje velikih sil, čeprav je bila še dolgo po tem šteta med velike sile le na papirju (Holbraad 1984: 33-34). Kennedy (1988: 262-

statusa med velikimi silami in malimi državami. Tam so Argentina, Brazilija, Španija in Poljska med državami članicami predstavljale t. i. uporniške države (*revolting states*) (Rappard 1934: 561) in zahtevale spremembo stroge dihotomije med stalnimi članicami Sveta in vsemi ostalimi državami. Tako sta si Španija in Poljska zagotovili ponovno izvolitev v Svet in s tem nekakšen semipermanenten sedež ter vmesni položaj med velikimi silami in vsemi ostalimi državami. Nov vidik pri razmisleku o kriterijih, na katerih temelji položaj države v mednarodni skupnosti, pa prav z ozirom na situacijo v DN predstavi Rappard (1934: 544), ko pravi, da je očitno, da:

majhnost ni odvisna niti od prebivalstva niti od teritorija. Niti statusa države ni mogoče opredeliti glede na do njen prostor v zgodovini, njeno nevtralnost ali pripravljenost za vojskovanje v (prvi, op. S.K.) svetovni vojni, njeno geografsko situacijo, njeno obliko vlade, njeno posest kolonij, njeno stopnjo civilizacije, njen dohodek na prebivalstvo, niti glede na njeno agresivno ali pacifistično politiko. Dejansko t. i. male države v Društvu narodov nimajo nič skupnega, kar jih razlikuje od ostalih, razen tega, da nimajo stalnega sedeža v Svetu. In tega privilegija ne uživajo, ker niso t. i. velike sile. In **t. i. velike sile niso, ker niso priznane kot takšne** (poudarila S.K.). In kot takšne niso priznane, ker v zgodovini devetnajstega in zgodnjega dvajsetega stoletja niso bile vojaško dominantne ali vsaj prominentne.

Po Rappardovem mnenju je torej prav priznanje določenega statusa s strani ostalih držav tisti kriterij, ki vpliva na to, kakšno vlogo bo neka država imela v mednarodni skupnosti.

Do kakšnih zaključkov nas torej pripeljeta zgodovinski pregled tako razvoja pojma srednjih sil kot njegove institucionalne priznanosti do druge svetovne vojne? Težko bi rekli, da je šlo za konstanten razvoj in nadgradnjo tako samega pojma srednje velikih držav kot razumevanja njihovega položaja v mednarodni skupnosti. Prav tako z izjemo Odbora osmih na dunajskem kongresu in nekakšnega polpriznanega statusa srednjih sil državam, ki jim je bila zagotovljena ponovna izvolitev med nestalne članice Sveta DN, ni zaslediti dejanskega priznanja statusa srednje velikim državam kot posebni skupini držav v mednarodni skupnosti. Drugače je v primeru nemške Konfederacije, ki je sama tvorila nekakšno meddržavno skupnost oz. zamejeno regionalno skupnost znotraj evropske mednarodne skupnosti. Čeprav je šlo le za zvezo nemških dežel, predstavlja priznanje posebnega statusa in nenazadnje tudi obnašanje srednjih sil znotraj nemške Konfederacije precedens pri študiju statusa srednje velikih držav.

265), nasprotno, meni, da je bila Italija v desetletju po združitvi že enakopravna članica evropskega sistema velikih sil.

Po drugi strani pa je razvidno, da avtorji identificirajo oz. definirajo srednje sile relativno glede na druge države v sistemu oz. v odnosu do velikih sil. Pri tem lahko razločimo dva osnovna pristopa k razlikovanju srednjih sil od ostalih držav: Pölitz uporabi kvantitativni kriterij števila prebivalstva, ostali avtorji pa opredeljujejo srednje velike države v okviru zmožnosti vplivanja na mednarodno skupnost. Prav tako ne gre zanemariti Rappardovega prispevka in kriterija 'priznanja', torej nekakšnega pripoznanja določenega položaja, ki bi ga v mednarodni skupnosti lahko zavzemala država. Avtorji nakažejo tudi nekaj skupnih značilnosti, ki bi jih naj posedovale srednje velike države v odnosu do zunanjega okolja: posredovalna vloga, vloga stabilizatorja v sistemu in vloga zagovornika obstoječega reda in miru. Zaključim lahko, da so ti pisci v precejšnji meri nakazali smernice za moderno raziskovanje srednje velikih držav, predvsem pa pristope h klasifikaciji držav glede na velikost.

2.3. Srednje velike države v znanosti o mednarodnih odnosih in v mednarodni skupnosti po drugi svetovni vojni

Po drugi svetovni vojni sta OZN in pa realnost mednarodne skupnosti v času nastanka te univerzalne mednarodne organizacije postavila standard za razlikovanje med državami, podoben tistemu, ki je veljal tudi v Društvu narodov: pet držav je dobilo stalni sedež v Varnostnem svetu OZN, vse ostale države so dobile enakovreden status s po enim glasom v Generalni skupščini. Združene države Amerike in Sovjetska zveza sta si, kljub formalno enakovrednemu položaju ostalih stalnih članic Varnostnega sveta, zagotovili (splošno priznan) status supersil. Pri spodaj predstavljenih piscih in pristopih je v veliki meri razvidno, da so sprejemali realnost mednarodne skupnosti, ki je odražala razdelitev držav, kot jo je postavila UL OZN oz. kot sta jo postavili Združene države Amerike in Sovjetska zveza.

Raziskovanju o opredelitvi in vlogi malih držav v mednarodni skupnosti sicer ni sledilo raziskovanje srednje velikih držav, vsaj ne v enakem razmahu; kljub temu pa najdemo nekaj omembe vrednih poskusov definiranja in iskanja vloge srednje velikih držav v bipolarni razdelitvi sveta po drugi svetovni vojni. Tako predvsem v Kanadi in v Avstraliji zasledimo poskuse definiranja srednje velikih držav in njihove vloge, z namenom preseči formalno enak status, ki je glede na ureditev v OZN pripadel vsem državam z izjemo petih stalnih članic Varnostnega sveta, oz. z namenom dobiti priznanje statusa posebnega razreda, kot sta ga dobili obe supersili. Že leta 1948 je uradnik kanadskega ministrstva za zunanje zadeve (*Canadian Department of External Affairs*), R. G. Riddell, v nagovoru o vlogi srednje velikih

držav v OZN priznal, da zadovoljive definicije za srednje velike države ni, da pa obstajajo skupne značilnosti nekaterih držav, ki govorijo o obstoju takšnega razreda držav; in dejal, da so srednje velike države tiste, ki so zaradi svoje velikosti, svojih materialnih virov, svoje volje in sposobnosti, da prevzamejo odgovornost, svojega vpliva in stabilnosti blizu velikim silam (Holbraad 1984: 68-69). Tekom šestdesetih let 20. stoletja literatura o vlogi srednje velikih držav v mednarodni skupnosti nadaljuje v smeri, ki so jo nakazali pisci v 19. stoletju. Srednje velike države so v delih, predvsem pri kanadskih avtorjih, označene kot takšne zaradi svoje sposobnosti igrati posredniško vlogo med velesilama (Holbraad 1984: 68-73). Pojavijo pa se tudi prve klasifikacije na podlagi ekonomskih kriterijev (Holbraad 1984: 73).¹⁶ Pogostejše so definicije, ki srednje velike države opredeljujejo skozi njihovo regionalno vlogo, in tako je pri kanadskih avtorjih pojem regionalna sila zamenjal v kanadski tradiciji dolgo uporabljani pojem srednje velika država (Holbraad 1971: 87). Na splošno lahko povzamemo, da se v teh (redkih) pisanjih, ki se ukvarjajo z definiranjem in s specifično vlogo srednje velikih držav v času po drugi svetovni vojni pojavljajo definicije, ki temeljijo na njihovi posredovalni vlogi med obema velesilama.

Pomanjkanje literature, ki se ukvarja specifično s srednje velikimi državami in njihovo vlogo v mednarodni skupnosti, pa ne pomeni, da v znanosti o mednarodnih odnosih po drugi svetovni vojni ni mogoče najti različnih pristopov k definiranju držav glede na njihovo velikost. Predvsem povečanje zanimanja za male države je imelo za posledico razmah literature o splošnem klasificiranju držav in o klasificiranju malih držav. V tej obširni literaturi je najti tudi številne posredne opredelitve srednje velikih držav. Predvsem pa ta literatura nudi pregled možnih pristopov k definiranju držav, na podlagi katerih je mogoče definirati tudi srednje velike države.

Podobno kot v literaturi pred drugo svetovno vojno tudi v novejši literaturi, ki se ukvarja s klasifikacijo držav, opazimo uporabo dveh osnovnih tipov kriterijev, na podlagi katerih lahko klasificiramo države: kvantitativni in kvalitativni. Glede na uporabo kriterijev lahko tako definiramo dva osnovna pristopa k definiranju držav: pozitivistični in socialno-konstruktivistični pristop.

Avtorji, ki poskušajo kategorizirati države z uporabo kvantitativnih kriterijev, se poslužujejo velikosti teritorialnega obsega, prebivalstva, bruto nacionalnega dohodka (BNP), višine vojaških izdatkov ali kombinacije teh kriterijev. Čeprav se kot logičen pri rangiranju

¹⁶ Kanadski ekonomist Eric Hanson je rangiral države glede na kombinacijo celotnega BNP in BNP na prebivalca ter celotne produktivnosti in produktivnosti na prebivalca. Rezultat je bil seznam srednje velikih držav, ki se je raztezal od velikih do malih razvitih evropskih držav, s Kanado kot srednje veliko državo *par excellence* (Holbraad 1984: 73-74).

držav glede na velikost najprej ponuja kriterij teritorialnega obsega države, sem samo pri Senjurju zasledila uporabo tega kriterija, in še to v kombinaciji s prebivalstvom. Senjur (1992: 8-9) tako kot zgornjo mejo za male države določi teritorialni obseg 100.000 km² in deset milijonov prebivalcev. Abbott (1969-70: 58-59) pravilno opaža, da je bil teritorialni obseg države ključna determinanta ekonomskega bogastva, politične moči in mednarodnega prestiža v devetnajstem stoletju. S procesom dekolonizacije in nastankom novih držav pa so države začele postajati vse manjše, s tem pa se je zmanjšal tudi pomen fizične velikosti države. Podobno ugotavlja Vandenbosch (1964: 293), da obseg teritorija ne predstavlja testa, ali je neka država mala ali pa ji je dodeljen status velike sile. Klasifikacija glede na teritorialni obseg je nerelevantna iz vsaj dveh razlogov: razlike v velikosti držav med kontinenti so tako velike, da je neka država, ki je po obsegu velika po evropskih merilih, po azijskih ali ameriških kriterijih majhna država. Sam obseg države pa tudi ne pove nič o kvaliteti teritorija oz. ga je nemogoče konceptualizirati in zato ne more predstavljati osnove primerne tipologije držav (Mouritzen 1983: 240). Slednje lahko morda pri klasifikaciji zaobidemo, če namesto preprostega obsega teritorija uporabimo kriterij obsega kultiviranega območja.¹⁷

Prebivalstvo kot odločilni indikator je mnogo pogosteje uporabljeni kriterij. Salvatore (1997: 23) opredeli srednje velike države kot tiste, katerih prebivalstvo obsega med šestnajst in trideset milijonov. Pri opredelitvi majhnih držav glede na število prebivalstva se kot zgornja meja malih držav največkrat pojavlja deset milijonov prebivalcev (Svetličič 1997: 10). V deset ravninskem političnem (mednarodnem) sistemu Deutsch (1970/1976: 176) uporabi kriterij prebivalstva za razlikovanje med nacionalnimi državami in tako med srednje velike šteje tiste s prebivalstvom med petimi in štiridesetimi milijoni prebivalcev. Tudi Vital (1967: 8-9) uporabi kriterij prebivalstva pri klasifikaciji držav na male, srednje in velike države, vendar mu doda kriterij gospodarske razvitosti. Tako zgornjo mejo za male gospodarsko napredne države postavi med desetimi in petnajstimi milijoni prebivalcev, ter med dvajsetimi in tridesetimi v primeru nerazvitih držav.

Že ti štirje primeri torej nakažejo, da je v literaturi kaj malo strinjanja o opredelitvi držav glede na število prebivalstva. Nadalje je zanimivo, kako se je v zadnjih desetletjih zgornja meja števila prebivalstva za male države konstantno nižala. Če se je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja najpogosteje pojavljala zgornja meja petnajst milijonov prebivalcev, je v

¹⁷ Hans Vogel tako definira malo državo glede na njeno fizično velikost, ki jo razume kot kombinacijo velikosti kultiviranega območja in velikosti prebivalstva (Vogel, Hans (1979) *Der Kleinstaat in der Weltpolitik. Aspekte der schweizerischen Aussenbeziehungen im internationalen Vergleich*. Zürcher Beiträge zur Politischen Wissenschaft, Band 1. Verlag Huber: Zürich, V Amstrup 1980:51).

devetdesetih zaslediti strinjanje o zgornji meji milijon in pol prebivalcev za t. i. malo državo (Hindmarsh 1996: 2).

Nekaj ilustrativnih prikazov definiranja in rangiranja držav glede na kvantitativni kriterij nam pokaže, da nikakor ne moremo upoštevati samo enega kriterija. Tako tudi avtorji, ki za kriterij uporabljajo BNP, tega navadno kombinirajo z indikatorjem prebivalstva, velikostjo teritorija in višino vojaških izdatkov.¹⁸

Druga skupina avtorjev se oddalji od striktno pozitivističnega pristopa, ki upošteva izključno materialna in jasno izmerljiva merila pri opredelitvi različnih držav, a hkrati ostaja v okvirih te tradicije, saj upošteva izračun materialnih dejavnikov, in to tako, da izpostavi majhno skupino velikih držav, med ostalimi pa ne diferencira (Benko 1997: 249). Rothstein (1968: 29) tako definira malo državo kot državo, "ki spozna, da si ne more zagotoviti svoje varnosti zgolj z uporabo lastnih zmožnosti in da se mora v osnovi opreti na pomoč drugih držav, institucij, procesov ali razvojev" ter doda, da "mora biti spoznanje male države, da se ne more opreti na lastna sredstva, pripoznano s strani drugih držav, ki sodelujejo v mednarodni politiki" (*ibid.*).

Tretja skupina avtorjev se opre na izključno kvalitativne kriterije in opredeli določeno skupino držav na podlagi položaja, ki ga ima določena država v mednarodni skupnosti, oz. na podlagi percepcije njenega položaja ali vloge v mednarodnem sistemu. Gre torej za dva metodološko različna pristopa: prvi je sistemski, presoja položaj države v okvirih mednarodnega sistema, drugi dodaja psihološko dimenzijo: velikost države se kaže skozi pripisane lastnosti (Geser 1992: 629). Benko (1997: 250) nas opozori, da je že Annette Baker Fox ugotavljala, da je mogoče položaj držav presojati v prvi vrsti iz politike celotnega mednarodnega sistema. Prav tako Wight pri definiciji velike sile predlaga, da moramo "upoštevati natančno oceno moči bolj (ali prav tako kot) njeno konvencionalno pripoznavanje. In najti je ne smemo v smislu kvantitete ali vsebine moči, pač pa v odnosu do meddržavnega sistema v celoti" (Wight 1978/1995: 50).

Keohane (1969: 295-296) razvije sistemsko idejo in tako države razdeli v štiri kategorije glede na to, v kolikšni meri vplivajo na delovanje sistema in v kolikšni meri delovanje sistema oblikuje obnašanje države. Sistemsko-določujoča (*system-determining*) država igra kritično vlogo v oblikovanju sistema. Primera bi bila imperialna sila (*imperial power*) v enopolarnem sistemu ali dve supersili v bipolarnem sistemu. Drugo kategorijo predstavljajo sistemsko-vplivne (*system-influencing*) države, ki ne morejo pričakovati, da

¹⁸ Med omembe vredne izjeme velja opozoriti na Deutschevo definicijo malih držav kot mednarodnih političnih akterjev, katerih celotni BNP šteje manj kot 1% svetovnega BNP (Baehr 1975: 460).

lahko samostojno dominirajo sistem, pač pa lahko odločilno vplivajo na njegovo naravo skozi unilateralne in multilateralne operacije (*actions*). Tretja skupina držav so t. i. sistemsko-učinkujoče (*system-affecting*), ki lahko imajo odločilen vpliv na sistem, če delujejo v majhnih skupinah ali preko univerzalnih ali regionalnih mednarodnih organizacij. Zadnjo kategorijo po Keohaneu predstavljajo sistemsko-neučinkujoče (*system-ineffectual*) države, ki ne morejo vplivati na sistem, razen če delujejo v večjih ali manjših skupinah, kjer imajo minimalni vpliv, in ki so zlahka pod vplivom večjih držav. Na podlagi kriterija sistemskega vpliva tako Keohane razlikuje med velikimi silami (*great powers*), sekundarnimi silami (*secondary powers*), srednjimi silami oz. srednje velikimi državami (*middle powers*) in malimi silami (*small powers*). Srednje veliko državo tako definira kot “državo, za katero voditelji menijo, da sama ne more učinkovito delovati, lahko pa ima sistemski vpliv v majhnih skupinah ali skozi mednarodne institucije” (Keohane 1969: 296). Vidimo torej, da Keohane sam v sistemskem pristopu doda psihološko dimenzijo “z namenom jasnosti in prav tako v pripoznanju dejstva, da ‘objektivna realnost’ ne determinira obnašanja državnikov neposredno” (*ibid.*). Skoraj identično razlikovanje med različnimi državami uporabijo Brecher, Steinberg in Stein (1969: 90), le da dodajo, da je “prostor katere koli države na lestvici držav¹⁹ odvisen od kombinacije štirih komponent – velikosti, populacije, vojaške kapacitete in ekonomske zmožnosti – zadnji dve (komponenti, op. S.K.) še posebej glede na čas določitve statusa.” Na podlagi tega definirajo srednje velike države kot tiste, katerih zunanjepolitične odločitve odražajo vpliv na njihov mednarodni podsistem v celoti ali delno tudi na globalni mednarodni sistem.

Psihološko dimenzijo pri definiranju držav glede na njihovo velikost je tako mogoče zaslediti pri več avtorjih, npr. pri Keohaneu in Rothsteinu ter Geserju. Vendar samo Geser psihološko dimenzijo natančneje uvrsti v enega od treh možnih metodoloških pristopov k definiranju držav glede na velikost.²⁰ Skozi t. i. atributivni pristop se velikost države definira kot “karakterni status [države]” (*attributive Statuseigenschaft*), ki se – vsaj v parcialni neodvisnosti od intrinzičnih in relativno-interaktivnih danosti – konstituira skozi procese “samopercepcije” (*Selbstzuschreibung*) države, oz. “spreminjajoče se percepcije neke države s strani drugih držav” (*der wechselseitigen Fremdzuschreibungen verschiedener Staaten*) (Geser 1992: 629). Obstaja nekaj različic tako samopercepcije države v mednarodni skupnosti

¹⁹ V originalu se glasi “*in the power scale*”, vendar je iz konteksta razvidno, da ne gre za moč ampak za silo oz. državo.

²⁰ Kot druga dva pristopa Geser definira (1) substancialistični pristop, po katerem se velikost države kaže kot “notranja lastnost posameznega družbenega sistema” (*intrinsische Eigenschaft des einzelnen sozialen Systems*), kar vključuje kvalitativne kriterije, in (2) relativistični pristop, skozi katerega se velikost države definira “v situacijskem okviru določenega mednarodnega sistema” (*im situativen Rahmen eines internationalen Systems*) (Geser 1992: 629).

kot percepcije države s strani drugih držav. Iste države se lahko, simultano ali v različnem časovnem obdobju, glede na lastno psihološko percepcijo, različno obnašajo v celotnem mednarodnem sistemu in v različnih podsistemi, "v smislu, da – kot na primer Sirija ali Saudska Arabija – v svojem sosedskem prostoru igrajo vlogo hegemonialne velike sile, v globalnem referenčnem prostoru pa prevzemajo vlogo relativno majhne, odvisne države" (Geser 1992: 631). Hkrati pa se lahko samopercepcija države in percepcija iste države s strani drugih držav v referenčnem sistemu močno razlikujeta. Geser poda primer (Zahodne) Nemčije, ki se je od druge svetovne vojne dalje (skupaj z ostalimi evropskimi državami) predstavljala kot mala država, omejena na ozko transnacionalno sodelovanje in supranacionalne integracije in se tako predstavljala tudi med referenčnimi državami izven Evrope (Geser 1992: 629). Tudi po združitvi si Nemčija še zmerom rada pripisuje attribute male države "s tem, ko se njena samopodoba orientira glede na skromna politično-vojaška sredstva vpliva in glede na ekonomski položaj v primerjavi z ZDA in Japonsko, medtem ko se njeni sosedje vse bolj nagibajo k temu, da ji zaradi njene znotrajevropske gospodarske prevlade pripisujejo attribute velike države" (Geser 1992: 631).

Z vse večjim premikom od klasificiranja držav glede na jasne, operacionalizirane kriterije (kot je število prebivalcev ali velikost teritorija) h klasificiranju, ki temelji na psihološki ali socialni percepciji mesta in vloge države v mednarodni skupnosti, ter definiranju držav kot majhnih, srednjih ali velikih, če jih tako dojemajo akterji znotraj držav ali zunanji akterji, se avtorji iz druge in tretje zgoraj predstavljene skupine odmikajo od pozitivističnega pristopa in se nagibajo k argumentaciji, ki je značilna za konstruktivistični pristop v teoriji mednarodnih odnosov.²¹

Nazoren pregled zgoraj omenjenih načinov klasificiranja držav predstavi Raimo Väyrynen. Povzame, da je moč definirati države na naslednje načine (Väyrynen 1971: 99):

- (a) glede na rang držav,
- (b) glede na naravo obnašanja držav;
- (c) glede na specifičen interes različnih držav; ter glede na
- (d) definicije, ki uporabljajo koncept teorije vloge države.

Väyrynen (1971: 94) zaključí, da je z vidika operacionalizacije kriterija definiranje malih, srednjih ali velikih držav glede na rang najprimernejše in predstavi tipologijo analize

²¹ Tako Hindmarshova (1996) ob pozitivističnem in kritičnem pristopu omenja socialno-konstruktivistični pristop k opredelitvi malih držav, ki za kriterij uporablja percepcijo velikosti države, tako od zunaj kot od znotraj.

po rangih (*Rang analysis*). Kriterije za kategorizacijo razdeli na objektivne in subjektivne ter na endogene in eksogene in tako v tabeli prikaže tipologijo načinov merjenja ranga držav:

TABELA 2.1: Tipi analize po rangih.

	Endogeni Rang	Eksogeni Rang
Objektivni rang	(1) Rang merjen glede na agregatne spremenljivke, kot so obseg teritorija, prebivalstvo, BNP, vojaški proračun, vrednost industrijske proizvodnje, ipd.	(2) Rang merjen glede na število ali vrednost interakcij sprejetih od določene skupine akterjev.
Subjektivni rang	(3) Rang merjen glede na samo-percepcijo politikov ali obče javnosti.	(4) Rang merjen glede na percepcijo s strani akterjev eksternih objektu.

Vir: Prirejeno po Väyrynen (1971: 93).

Raznolikost pristopov in definicij držav nas pripelje do zaključka, da različni tipi držav obstajajo, da imajo države različen položaj oz. rang v mednarodni skupnosti. Hkrati pa nas navaja k ugotovitvi, da je nerelevantno uporabiti kvantitativne kriterije ter skoraj nemogoče operacionalizirati kvalitativne kriterije. Samo preprosta primerjava Norveške in Nizozemske v smislu populacije in teritorija, ali Avstralije in Izraela po enakih kriterijih in po vplivu, ki ga odražata na mednarodno skupnost, nas nujno navajata k opustitvi uporabe izključno kvantitativnih kriterijev obsega teritorija in števila prebivalcev.²² Postavi se tudi vprašanje, v koliko razredov je države mogoče deliti glede na določen kriterij in kje postaviti mejo med velikimi in malimi ali velikimi, srednjimi in malimi državami (Baehr 1975: 549; Christmas-Møller 1983: 43). Vital (1967: 7) sam prizna, da so meje, kot jih postavi pri svoji definiciji male države, “odkrito subjektivne, če ne arbitrarne.” Rothsteinova definicija nas, če jo upoštevamo glede na realnost mednarodnega sistema v času, ko je bila izvedena, pripelje do dihotomije med dvema supersilama in vsemi ostalimi državami, kar predstavlja preširok spekter držav in je tako neuporabna za analizo (Keohane 1969: 293).

Kako naj torej sklenemo razpravo o pristopih glede obravnave velikosti držav? Foxova (1969: 751) priznava, da je “kategorija male države brez pomena, kot je brez pomena

²² Norveška meri kar 324.000 km² in ima le dobre 4 in pol milijona prebivalcev, medtem ko Nizozemska meri samo 41.000 km² in ima kar 15,76 milijona prebivalcev. Avstralija obsega kar 370 krat večje ozemlje od Izraela, a je njena ‘velikost’ v primerjavi z Izraelom in njegovo vlogo v mednarodni skupnosti manjša.

mednarodni sistem, ki se spreminja skozi čas.”²³ Rothstein in Keohane natančneje pokažeta, kaj naj bi bila mala država oz. kaj velika, sekundarna, srednja in mala država. Prav tako Keohanov kriterij ni vezan samo na varnost, ampak je enako uporaben na vseh ostalih področjih zunanje politike. Vendar tako Keohane kot Rothstein po eni strani operirata s kriteriji, ki jih je težko operacionalizirati (Baehr 1975: 460), po drugi strani pa se iz področja definiranja že premikata k lastnostim, ki dejansko izvirajo iz določenih kriterijev (Griffiths in Pharo 1995: 28). Problemi pri klasifikaciji ne pomenijo, da male, srednje ali velike države ne obstajajo, vprašljiva je le znanstveno-analitična uporaba termina oz. klasifikacije (Christmas-Møller 1983: 35). V mednarodni skupnosti obstoja kontinuum držav glede na velikost. Vsako razvrščanje v skupine tako stoji pred problemom določitve meje med sosednjimi kategorijami. Handel nazorno ilustrira ta problem, še posebej v odnosu do srednje velikih držav, ko se odloči, da je hierarhijo držav mogoče natančneje prikazati na premici kot pa skozi piramidalno hierarhično strukturo. Na premici se od leve proti desni zvrstijo mini države, šibke države, srednje sile, velike sile in supersile, pri čemer so države, ki se nahajajo med malimi državami ter med srednjimi in velikimi silami, šibke države, države med šibkimi in supersilami pa velike sile. Posledica takšne shematizacije kontinuuma je, da srednje sile spadajo v presek šibkih držav in velikih sil (shema 2. 1.).

²³ Stavek se v originalu glasi: “*The small state is as meaningless a category as the international system, which varies through time*”, kar nakazuje na dinamiko kategorije malih držav v skladu z dinamiko mednarodnega sistema.

sistemu. Sama uvrstitev neke države v določeno skupino je torej brez pomena, če ne upoštevamo mednarodnega okolja države in če je ne definiramo relativno glede na ostale države.²⁴ Razvrstitev držav z namenom analiziranja njihovega položaja v določeni mednarodni skupnosti na velike, srednje ali male je zato lažja v določenem regionalnem podsistemu in v določenem obdobju. Kot drugo strategijo bi torej lahko označili premik od univerzalnosti oz. splošnosti k regionalnemu principu oz. k specifičnosti.

Tretji način, kako zaobiti problem definiranja, predstavi Vital. Kot že omenjeno, Vital sam prizna, da je njegova kategorizacija oz. njegova postavitev zgornje meje števila prebivalcev malih držav subjektivna, če ne arbitrarna, vendar ga to ne ovira pri empirični študiji. Vital posveti večjo pozornost moči razlage kot jasnosti definicije. Torej ne poskuša najti natančne definicije, pač pa skuša zaobseči tisto, kar poimenuje 'paradigmo razreda'. Namen takšnega pristopa je poiskati najbolj reprezentativno državo v svojem razredu, tj. državo, katere pozicija v mednarodnem sistemu je takšnega značaja, da so značilnosti, ki jih želimo analizirati, najbolj izpostavljene (Christmas-Møller 1983: 44, Vital 1971: 3). Koncept paradigme je torej manj natančen (ali pa tudi ne) od koncepta definicije. V bistvu gre za idejo o karakteristikah in lastnostih določenega fenomena, ki predstavlja rešitev problema definicije, tako da hkrati upošteva strukturo in lastnosti mednarodnega sistema (Christmas-Møller 1983: 45).²⁵

Kako se torej lotiti poskusa definiranja srednje velikih držav v Evropi? Omejitve, ki smo jih postavili na začetku naloge, nas odrešijo vsaj problema izjemne heterogenosti držav v mednarodni skupnosti in vprašanja relevantnosti definicije skozi čas oz. glede na spremembe narave sistema: zanima nas opredelitev držav v Evropi, konkretno glede na procese evropskega integriranja. Prva omejitev nam omogoča uporabo vsaj nekaterih kvantitativnih kriterijev: razlike v obsegu teritorija držav v Evropi še zdaleč niso tako velike kot na primer razlike v obsegu teritorija med evropskimi in afriškimi državami. Podobno velja za prebivalstvo.²⁶ Glede na gospodarsko razvitost oz. indikator BNP obstaja večji prepad med zahodnoevropskimi državami in državami srednje in vzhodne Evrope, kar otežuje primerljivost. Tako ostaja vprašljiv le kriterij višine vojaških izdatkov. Čeprav je bil ta kriterij

²⁴ Bjøl, E. (1971) *The Small States in International Politics*. V A. Schou in A.O. Brundtland (ur.) *Small States in International Relations*. Stockholm. V Griffiths in Pharo (1995: 28).

²⁵ Subjektivnost pri Vitalu in intuitivnost pri Petriču se na prvi pogled mogoče zdita kot sopomenki, vendar gre pri Vitalu za subjektivno določeno mejo med malimi in ostalimi državami glede na kvantitativni kriterij, ki ga uporabi (število prebivalcev), medtem ko Petrič ne omenja nobenega kriterija, pač pa samo uvrsti določene države v kategorijo malih držav.

²⁶ Tako na primer Nemčija kot teritorialno (355.837 km²) in glede na število prebivalstva (81,3 milijonov) največja država v Evropi, v primerjavi z Afriškimi državami, kot sta Republika Kongo (342.000 km², 2,9

osnova za merjenje moči držav v prejšnjih stoletjih, bodisi neposredno bodisi skozi kriterij BNP, in posledično za njihovo rangiranje, se zdi, da je v konkretnem primeru rangiranja držav v Evropi višina vojaških izdatkov zanemarljivega pomena. Takšno trditev lahko utemeljimo s prvotno ekonomsko naravo evropskih integracij in končno tudi s samo idejo evropskega integriranja z namenom preprečiti ponovno vojno na kontinentu.²⁷ Nadalje, po zadnji širitve Unije ta vključuje tri nevtralne države, katerih varnostna politika je bistveno drugačna od ostalih držav, in nenazadnje, od petnajsterice trenutnih članic EU so vse, z izjemo treh nevtralnih držav, članice Organizacije severnoatlantskega sporazuma (*North Atlantic Treaty Association* – Nato), znotraj katere države članice usklajujejo višino vojaških izdatkov.²⁸

Glede na že omenjene pristope h klasificiranju torej preostane še vprašanje iskanja opredelitve skozi kriterij vpliva, ki ga države lahko odražajo na sistem, in pa vprašanje psihološke percepcije. Tudi pri opredelitvi srednje velikih držav v Evropi glede na vpliv, ki ga odražajo na sistem, je kritika systemskega pristopa, da se torej iz področja definiranja že premika k lastnostim, ki dejansko izvirajo iz določenih kriterijev, na mestu. Četudi sprejmemo vpliv, ki ga imajo države na sistem kot zbir relevantnih kriterijev, naletimo na težave pri operacionalizaciji kriterija vpliva. Ker gre za visoko institucionaliziran sistem, je mogoče vprašanje vpliva različnih držav nanj do določene mere prikazati skozi institucionalizirano določeno moč, torej glede na reprezentativnost in glasovalno moč v institucijah EU.²⁹ Vendar pa se vpliv države v še tako institucionaliziranem sistemu razteza preko institucionalno določene vloge. Najpomembnejše odločitve v EU se sprejemajo soglasno, velik del s konsenzom, vpliv na odločitve pa države izražajo tudi skozi predloge pri oblikovanju odločitve, kjer prihaja do izraza tudi endogena ali eksogena percepcija mesta ali ranga države v sistemu.

Za rešitev vprašanja pripisanih lastnosti oz. subjektivne percepcije ranga države znotraj sistema, tako endogene kot eksogene percepcije, je potrebno raziskati, ali je pojem srednje velikih držav v Evropi sploh pripoznan oz. ali so določene države percipirane kot

milijona prebivalcev) ali Zaire (2,3 milijona km², 49,8 milijona prebivalcev) razpolaga s 104% oz. 15,5% teritorija omenjenih in z osemindvajsetkrat oz. le 1,5 krat večjim prebivalstvom.

²⁷ Prvi člen preambule Pogodbe o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti zapiše, da je Skupnost ustanovljena s ciljem “ustvariti temelje za vedno bolj povezano unijo med evropskimi ljudstvi” in “nadomestiti nekdanja nesoglasja z združevanjem ključnih interesov; ustvariti, z ustanovitvijo gospodarske skupnosti, osnovo za širšo in globlje povezano skupnost med ljudmi, ki so jih dolgo delili krvavi spopadi; in da bi postavili temelje za institucije, ki bodo od sedaj dalje usmerjale skupno usodo” (Wallace 1990: 1).

²⁸ Tako so države članice Nata v letu 1997 v povprečju porabile 2,15% BNP v vojaške namene (medtem ko leta 1990 še 2,88%). Največji delež BNP v vojaške namene porabi Grčija (4,65% leta 1997), najmanj pa Luksemburg (0,80% leta 1997) (Report on Allied Contributions 1998).

²⁹ Tako Neunreither (2001: 185) v analizi pogajanj na zaključku medvladne konference v Nici decembra 2000 ugotavlja: “Pogajanja v Nici so pokazala, kako težko, če ne nemogoče, je najti pravično merilo ‘tehtanja’ članov organizacije z namenom, da se definira njihov vpliv njej.”

takšne. Kot kaže primer Nemčije, je psihološka percepcija vloge ali ranga države, četudi v nasprotju z dejansko ali potencialno močjo v fizičnem smislu, vodilo v obnašanju v mednarodni skupnosti. Pri iskanju nekega specifičnega vzorca obnašanja srednje velike države v referenčni mednarodni skupnosti je torej pomembno, da država sama sebe percipira kot srednje veliko državo in da ji je takšen rang dodeljen s strani akterjev v referenčnem okolju.

Po pregledu različnih pristopov h klasifikaciji držav, njihovih kritik in možnosti, ki se ponujajo izven klasičnih pristopov, ter pregledu možnosti aplikacije pristopov na primeru držav v EU torej menim, da je glede na cilj naloge, se pravi ugotoviti, ali imajo srednje velike države nek specifičen položaj v svoji referenčni skupnosti in nek specifičen vzorec obnašanja, ki je drugačen od obnašanja malih ali velikih držav, najprimernejši način za klasificiranje držav kot srednje velikih takšen, ki bo za kriterij uporabil endogeno in eksogeno percepcijo položaja države v referenčnem okolju. Da bi res lahko pokazali na določeno tendenco v obnašanju srednje velikih držav, pa se je potrebno izogniti takšnim mejnim ali izjemnim primerom, kot ga na primer predstavljata primera Nemčije ali Japonske v času hladne vojne. Oprelitev srednje velikih držav v Evropi mora torej temeljiti tudi na objektivnem kriteriju, kot je število prebivalstva, pri čemer je nujno, da klasifikacijo na podlagi objektivnih kriterijev podkrepimo z dognanji o endogeni in eksogeni percepciji mesta države v Evropi kot srednje velike države. Percipiran rang države lahko preverjamo skozi institucionalno določen vpliv (število poslancev v Evropskem parlamentu, število glasov v Svetu ministrov, število komisarjev v Evropski komisiji ter število predstavnikov v Odboru regij in Ekonomsko socialnem odboru), skozi subjektivne izjave političnih akterjev ter skozi percepcijo v strokovni literaturi o EU in njenih državah članicah ter kandidatkah za članstvo. **Srednje velike države v okviru evropske regionalne skupnosti so torej tiste države, katerih število prebivalcev se občutno loči od števila prebivalcev držav navzdol in navzgor, ter tiste države, ki so na splošno priznane kot takšne v okviru evropskega (pod)sistema in imajo tudi same predstavo o sebi kot o srednje veliki državi.**

3. PARADIGMI OBNAŠANJA SREDNJE VELIKIH DRŽAV? ŠPANSKO IN POLJSKO PRIBLIŽEVANJE EVROPSKIM INTEGRACIJAM

3.1. Opredelitev paradigme 'razreda' v kontekstu evropskih integracijskih procesov

Med državami članicami EU in državami kandidatkami je torej potrebno identificirati države, ki predstavljajo 'države vmes' glede na velikost prebivalstva in institucionalno določeno reprezentativnost v institucijah EU, ter glede na subjektivno percepcijo političnih akterjev in percepcijo, ki jo je mogoče zaslediti v strokovni literaturi o EU in njenih državah članicah ter kandidatkah za članstvo. Podpoglavje, ki sledi, utemelji, da status 'države vmes' med državami članicami EU in državami kandidatkami zavzemata Španija in Poljska.

Temeljno različen položaj, ki ga uživata Poljska in Španija, prva kot država kandidatka in druga kot polnopravna članica EU, pomeni, da je skupne vzorce obnašanja teh dveh držav v Evropi, ki jima je skupen priznan status srednje velike države v EU, eni kot sedanji članici in drugi kot bodoči članici, mogoče poiskati tako, da na podlagi študija španske politike v okviru njenega približevanja ES in analize dosedanjega približevanja Poljske k EU poskušamo ugotoviti, ali obstajajo neke skupne značilnosti, ki bi jih lahko pripisali njenemu statusu srednje velikih držav.

Študiji primerov sta zastavljeni tako, da najprej predstavita razloge obeh držav za članstvo v ES/EU, nato pa sledi pregled pogajanj z namenom izpostaviti tiste parametre v pogajanjih, ki pokažejo na 'sredinskost' ranga držav v referenčni skupnosti v procesu priključevanja obeh držav ali vsaj na drugačnost v primerjavi z državami, ki so se ali se še pogajajo vzporedno s Španijo in Poljsko. Te parametre obnašanja bom poskušala izpostaviti tako na strani ES/EU kot na strani obeh tako definiranih srednje velikih držav, zato bo pregled pogajanj za boljše razumevanje po potrebi predstavil tudi širše ozadje okoliščin, ki so botrovale problemom in njihovim razrešitvam tekom pogajanj. Sledi refleksija o tem, ali pogajanja za vključitev obeh držav v ES/EU pokažejo na percepcijo statusa Španije in Poljske kot srednje velikih držav in na vzorec obnašanja teh dveh držav v procesu približevanja, za katerega bi lahko rekli, da izhaja iz statusa srednje velike države.

Takšen pristop k iskanju specifičnega vzorca obnašanja srednje velikih držav spominja na Vitalov pristop pri njegovi analizi zunanje politike malih držav. Španija in Poljska tako predstavljata reprezentativni državi v okviru srednje velikih držav; če uporabimo Vitalovo izrazoslovje: Španija in Poljska služita kot 'paradigmi razreda'. Analiza njenega približevanja

evropskim integracijam, bi tako morala izpostaviti temeljne karakteristike njune politike kot držav kandidatk v času približevanja in pogajanj v članstvu v ES/EU, na podlagi katerih bomo sklepali o obstoju določene tendence pri obnašanju držav, ki so percipirane kot srednje velike države. Če torej znova vzpostavimo paralelo z Vitalom, lahko rečemo, da Španija predstavlja 'klasično paradigmo', Poljska pa v sebi združuje 'sedanjo in bodočo paradigmo' razreda.

3.2. Španija in Poljska – srednje veliki državi

Ob pregledu števila prebivalstva držav članic EU in držav kandidatk (tabela 2) vidimo, da Španija in Poljska predstavljata državi, ki se glede na kriterij števila prebivalcev pomembno ločita od ostalih držav, hkrati pa sta si med seboj izjemno podobni. Španija ima približno 39,4 milijone prebivalcev, Poljska pa približno 38,7 milijonov prebivalcev. Med Španijo in Poljsko ter prvima državama navzdol in navzgor na lestvici držav članic in držav kandidatk, razporejenih glede na število prebivalcev, tj. med Romunijo, ki ima 22,5 milijonov prebivalcev, in Italijo, ki jih ima 57,6, je kar približno sedemnajst milijonov prebivalcev razlike. Nikjer drugje na tej lestvici ni niti približno tako velike razlike v številu prebivalcev med različnimi državami ali skupino držav, z izjemo Nemčije, ki ima po združitvi skoraj triindvajset milijonov prebivalcev več kot Velika Britanija, ki je za Nemčijo druga največja država po številu prebivalcev med državami članicami EU in državami kandidatkami.

TABELA 3.1: Število prebivalcev držav članic in držav kandidatk, ki so v procesu pogajanj za članstvo v EU.

	Število prebivalcev v mil.
Nemčija	82,038
Velika Britanija	59,247
Francija	58,966
Italija	57,610
Španija	39,394
Poljska	38,667
Romunija	22,489
Nizozemska	15,760
Grčija	10,533
Češka	10,290
Belgija	10,213
Madžarska	10,092
Portugalska	9,980
Švedska	8,854
Bolgarija	8,230
Avstrija	8,082
Slovaška	5,393
Danska	5,313
Finska	5,2
Irska	3,744
Litva	3,701
Latvija	2,439
Slovenija	1,978
Estonija	1,446
Ciper	0,752
Luksemburg	0,429
Malta	0,379

Tudi ob pregledu zastopanosti Španije v institucijah EU in v formulah o zastopanosti držav v gremijih EU po širitvi, kot so vzpostavljene s Pogodbo iz Nice (tabela 3), vidimo, da Španija oz. Španija in Poljska dejansko tvorita nekakšen 'razred zase'. Trenutna institucionalna zastopanost Španije z dvema komisarjema v Evropski komisiji, kar je enako kot pri štirih velikih državah (Francija, Italija, Nemčija in Velika Britanija), a z dvema glasovoma manj, kot jih imajo te iste štiri države v Svetu ministrov, in s kar tremi glasovi več od naslednje skupine držav, daje Španiji edinstven položaj države, ki spada med velike glede na število komisarjev v Evropski komisiji, a v Svetu ministrov nima enake teže kot ostale države s po dvema komisarjema. Glede na institucionalno ureditev, ki naj bi v skladu s

Pogodbo iz Nice veljala po širitvi Unije na petindvajset članic, pa med Španijo in Poljsko obstaja popolna pariteta zastopanosti v vseh gremijih Unije. Zaradi principa večje zastopanosti velikih držav v Svetu ministrov je razlika med Španijo in Poljsko ter velikimi državami sicer majhna, se pa zato pomembno ločita od ostalih držav, saj je Romuniji, kot naslednji na lestvici držav glede na število glasov v Svetu ministrov, dodeljena le dobra polovica glasov, ki jih imata Španija oz. Poljska. Število poslancev v Evropskem parlamentu, ki pripada državi članici, je tudi nek odraz števila prebivalcev, tako da se ugotovitve glede razlik v številu poslancev, ki so dodeljeni državam članicam, ujemajo z ugotovitvami glede kriterija samega števila prebivalcev: med Španijo in Poljsko obstaja popolna pariteta. Obe naj bi po vstopu v veljavo Pogodbe iz Nice imeli po petdeset poslancev, Romunija kot mejna država z manj poslanci naj bi jih imela triintrideset. Italija, Francija in Velika Britanija, ki tvorijo enotno skupino, vendar z več poslanci, pa bi naj imele po dvainsedemdeset poslancev. Tudi tukaj, tako kot pri številu prebivalcev, velja, da nikjer drugje na lestvici držav glede na število poslancev ni takšnih razkorakov med državami oz. med skupinami držav, ponovno z izjemo Nemčije, ki naj bi imela devetindevetdeset poslancev.

TABELA 3.2: Države članice in države kandidatke, ki so v procesu pogajanja za članstvo v EU, ter število glasov v Evropskem parlamentu (EP), Svetu ministrov (SM) in Ekonomsko-socialnem odboru ter Odboru regij (EKOSOC/OR), trenutno stanje (EU15) in stanje po Pogodbi iz Nice (EU27).

	EP		SM		EKOSOC/OR	
	EU15	EU27	EU15	EU27	EU15	EU27
Nemčija	99	99	10	29	24	24
V. Britanija	87	72	10	29	24	24
Francija	87	72	10	29	24	24
Italija	87	72	10	29	24	24
Španija	64	50	8	27	24	21
Poljska		50	8*	27		21
Romunija		33	6*	14		15
Nizozemska	31	25	5	13	21	12
Grčija	25	22	5	12	12	12
Češka		20	5*	12		12
Belgija	25	22	5	12	12	12
Madžarska		20	5*	12		12
Portugalska	25	22	5	12	12	12
Švedska	22	18	4	10	12	12
Bolgarija		17	4*	10		12
Avstrija	21	17	4	10	12	12
Slovaška		13	3*	7		9
Danska	16	13	3	7	9	9
Finska	16	13	3	7	9	9
Irska	15	12	3	7	9	9
Litva		12	3*	7		9
Latvija		8	3*	4		7
Slovenija		7	3*	4		7
Estonija		6	3*	4		7
Ciper		6	2*	4		6
Luksemburg	6	6	2	4	6	6
Malta		5	2*	3		5

* število glasov, ki bi kandidatkam pripadlo v primeru ekstrapolacije

Vir: Prirejeno po Zbinden (1998: 239), Neunreither (2001: 189)

Subjektivne izjave političnih akterjev glede na rang oz. položaj Španije in Poljske in percepcija Španije in Poljske v strokovni literaturi o EU in njenih državah članicah ter državah kandidatkah se z institucionalno določenim vmesnim položajem teh dveh držav ujemajo. José María Aznar, španski predsednik vlade od leta 1996, je v svoji knjigi *España:*

la Segunda Transición, objavljeni pred začetkom volilne kampanje, ki je njegovo *Partido Popular* pripeljala na oblast po 13 letih socialistične vladavine, podrobno razloži svoj pogled na vlogo Španije v svetu in v Evropi. Kot osnovni problem španske zunanje politike predstavi vprašanje mednarodnega spoštovanja in kredibilnosti po skoraj stoletju zunanjepolitičnega izolacionizma:

Določena tendenca k samozadostnosti, ki smo jo negovali, nam preprečuje, da bi objektivno prepoznali vrednost Španije kot države z velikimi zmožnostmi v mednarodni skupnosti. Na to so me mnogokrat opozorili cenjeni voditelji drugih držav, pri čemer jih k takšnemu mnenju ni vodila le njihova zgodovinska vizija Španije, pač pa tudi okvir možnosti, ki jih imamo v prihodnosti (Aznar 1994: 150).

Samo s projektom splošne liberalizacije Španije si je, po njegovem mnenju, moč pridobiti mednarodno kredibilnost in razviti mednarodno politiko velikega dosega, kakršna ustreza Španiji (*ibid.*). Hkrati z na novo pridobljeno kredibilnostjo pa Španija po njegovem mnenju potrebuje 'novo legendo'; odrešiti se mora zgodovinskega kompleksa, ki izhaja iz 'frankistične' preteklosti, saj le tako "more in mora biti **regionalna sila** (poudarila S.K.). Tako jo vidijo mnogi evropski sodobniki, poznavalci možnosti, projekcij in vpliva Španije v mnogih forumih in zvezah znotraj in zunaj Evropske unije" (Aznar 1994: 153) Pri razlagi svojega pogleda na varnostno politiko Španije Aznar najjasneje pokaže svoje videnje Španije v smislu njene vloge oz. 'velikosti' v mednarodni skupnosti, ko pravi, da gre za "varnostno politiko, ki ustreza **srednje veliki državi** (poudarila S.K.) – kakršna smo" (Aznar 1994: 157). Takšno videnje potrdi tudi kasneje v svoji razpravi o zunanji politiki Španije do Ibero-Amerike,³⁰ ko Španijo označi kot "razvito in industrijsko **državo srednjih dimenzij** (poudarila S.K.) in odgovornosti, ki temu ustrezajo" (Aznar 1994: 172).

V razmisleku o vlogi in položaju Španije v EU Aznar kritizira dotedanjo socialistično vlado Felipeja Gonzaleza:

'Biti' v Evropi je bil veliki cilj našega vstopa v (Evropsko, op. S.K.) Skupnost. Toda v EU se da biti na različne načine. Naš cilj je bil biti del politično in ekonomsko najmočnejših držav. Napake socialistov so povzročile razblinjenje tega cilja, tako da **Španija v Evropskem smislu spada v drugi razred** (poudarila S.K.) (Aznar 1994: 163).

Najvišji španski politik torej v celotni mednarodni skupnosti Španijo vidi kot državo, ki zmore in mora biti regionalna sila, kot srednje veliko državo, v evropskem

³⁰ Pojem Ibero-Amerika vključuje geografski prostor Iberskega polotoka (Španijo in Portugalsko) in Latinske Amerike, vključno s Portorikom.

smislu pa kot državo, ki ne spada med politično in ekonomsko najmočnejše države, ampak kot država spada v nekoliko nižji, drugi razred.

V literaturi zasledimo več referenc na status Španije tako v celotni mednarodni skupnosti kot v EU. Najpodrobneje se s statusom Španije v mednarodni skupnosti ukvarja Fossati (2000), ko analizira špansko zunanjo politiko. Zunanjo politiko in zunanjo ekonomsko politiko Španije namreč obravnava z namenom odgovarjanja na vprašanje, ali je Španija srednje velika država. Razliko med statusom srednje in male države definira kot sočasno zagotovitev dveh pogojev. Na prvem mestu je realizirana zmožnost delovanja na mednarodni ravni, drugi pogoj pa je prisotnost zavesti, da država ni velika država, predvsem na osnovi omejenih ekonomskih resursov³¹ (Fossati 2000: 3). Na podlagi takšne definicije srednje velikih držav nato analizira špansko mednarodno politiko od obdobja Francove diktature do poznih devetdesetih let prejšnjega stoletja. V času Francove diktature in v obdobju tranzicije ima, po avtorjevem mnenju, španska zunanja politika naravo zunanje politike osnovnega profila,³² medtem ko že obdobje konsolidacije demokracije, z vlado Španske socialistično-delavske stranke (*Partido socialista obrero Español* – PSOE) v 1980 letih, uspe zaključiti proces opustitve osnovnega profila v zunanji politiki. Vendar pa Španija v zunanji politiki ostaja mala država, ker ji ni uspelo delovati na mednarodni ravni (Fossati 2000: 9). Če naj bi španska zunanja politika v devetdesetih dosegla status srednje velike države, je morala doseči večjo selektivnost pri angažiranju (tako v gospodarskem kot političnem smislu) v Ibero-Ameriki in sredozemskem prostoru ter opustiti 'nezavezniške' izjave v soočenju z *leaderjem* zahodne koalicije (ZDA) (Fossati 2000: 10). V zgodnjih devetdesetih se Španija z zadnjo vlado PSOE pomembno približa statusu srednje velike države (Fossati 2000: 14), vendar pa naslednja, Aznarjeva vlada, po avtorjevem mnenju ne napravi nobenega koraka k približevanju statusu srednje velike države (Fossati 2000: 16).³³

³¹ Kot indikator zadostitve drugega pogoja Fossati razume zaključen proces oblikovanja zunanje ekonomske politike do držav na izbranih geografskih območjih (Fossati 2000: 3).

³² Fossati (2000: 3-4) meni, da obstaja pet različnih statusov zunanje politike: zunanja politika osnovnega profila (ki jo karakterizira nedosledna zavezniška politika, tako v ekonomskem kot vojaškem smislu), zunanja politika male države, srednje velike države, velike države (ki se od zunanje politike srednje velike države razlikuje v tem, da je sposobna aktivirati – bolj ali manj – visoko raven vladanja znotraj svoje lastne sfere vplivanja; velika sila tudi ne rabi izvajati selektivne politike znotraj svoje sfere vplivanja, saj ji ekonomski resursi omogočajo, da razvije intenzivne odnose z vsemi državami v regiji) in zunanja politika supersile (pri kateri je selektivnost popolnoma opuščena, ker ji njeni ogromni resursi omogočajo, da deluje na univerzalni ravni).

³³ Fossati takšne zaključke utemeljuje s primeri iz španske zunanje politike, ki potrjujejo izpolnitev pogojev za status srednje velike države v zunanji politiki. Tako npr. uspešno organizacijo konference za Ibero-Ameriko leta 1991 v Guadalajari, ko so se prvič srečali šefi držav in vlad Organizacije ibero-ameriških držav, in špansko aktivno politiko v odnosu do Zalivske vojne šteje med tista dejanja, ki so špansko zunanjo politiko približala statusu srednje velike države, medtem ko so v času Aznarjeve vlade, po Fossatijevem mnenju, premalo odločna politika do Maroka in Alžirije ter krhki diplomatski in ekonomski odnosi z Latinsko Ameriko ustavili proces približevanja statusu srednje velike države (Fossati 2000: 14-17).

V analizi Fossatija je referenčna skupnost, v kateri ocenjuje vlogo Španije, celotna mednarodna skupnost. V tem smislu avtor zaključuje, da je Španija na pol poti med statusom male in srednje velike države (Fossati 2000: 34). Seveda pa je mogoče domnevati, da bi bila lahko položaj in vloga Španije v manjši referenčni skupnosti tudi drugačna. In medtem ko Fossati vlogo Španije v okviru EU ne obravnava, pa Morata (1996: 152) Španijo označuje kot: “pro-aktiven partner v Skupnosti, ki uživa nekatere privilegije velikih držav članic in je hkrati voditelj skupine držav, ki se najbolj zavzemajo za kohezijsko politiko skupnosti.” Grabbejeva in Hughesova (1998: 60) pa v primerjavi Poljske in Španije ter njune vloge in politike do EU brez pomislekov zaključita, da bosta Poljska in Španija kot srednje veliki državi po Poljski pridružitvi imeli podobna pogajalska izhodišča (npr. pri proračunskih vprašanjih).

Glede na status Poljske kot države kandidatke za članstvo v EU je povsem razumljivo, da se analize njene vloge in politike navadno znajdejo v primerjavi z ostalimi državami kandidatkami. Poljska med kandidatkami brez dvoma zavzema poseben prostor. Ne glede na to, kakšen kriterij uporabimo, je ta država daleč največja in najpomembnejša kandidatka za članstvo (Friis 1999: 120). Njena izjemnost je tolikšna, da je mnenje, da nobena druga država kandidatka ne bo sprejeta v Unijo pred njo, vse bolj pogosto, če že ne prevladujoče.³⁴ Primerjave med Poljsko in državami članicami EU navadno izpostavijo njeno problematičnost prav zaradi njene velikosti, ki v primerjavi z ostalimi kandidatkami pomnoži probleme pri pogajanjih.³⁵ Percepcija Poljske, ki se kaže skozi literaturo in v izjavah vodilnih evropskih politikov, tako poljskih kot politikov iz držav članic EU, tako izpostavi Poljsko v prvi vrsti kot ‘giganta’ med državami kandidatkami, hkrati pa njen status bodoče članice EU postavlja ob bok statusu Španije (Grabbe in Hughes 1998: 60).

Poljska se zaveda svoje izjemne velikosti v primerjavi z ostalimi državami kandidatkami, vendar pa njen pogled nase kot na bodočo članico Unije izpostavi zanimivo konstanto: Poljske politične elite pričakujejo in zahtevajo enako institucionalno zastopanost v institucijah EU, kot jo ima Španija in ne npr. kot Italija, Francija, Velika Britanija in Nemčija kot največje države članice EU. V razpravah o poljski zastopanosti v evropskih institucijah pred in v času medvladne konference z zaključkom na srečanju Evropskega sveta decembra 2000 v Nici so poljski politiki že izražali pričakovanja po osmih glasovih v Svetu ministrov in

³⁴ Takšno gledanje je zaslediti npr. pri nemškemu kanclerju Gerhardu Schröderju, pri predsedniku Evropske komisije Romanu Prodiu in pri poljskem predsedniku vlade Jerzyju Buzeku (Government Information Center 2001, Lobjakas 2000).

³⁵ Günter Verheugen, komisar Evropske komisije, odgovoren za širitev Unije, je na kritike o zaostalosti v pogajanjih s Poljsko odgovoril, da so zaradi njene velikosti poljske okoliščine v pogajanjih veliko kompleksnejše od tistih, pri kateri koli od ostalih kandidatk (Lobjakas 2001a).

dveh komisarijih v Komisiji.³⁶ Na vrhu v Nici decembra 2000 se je dokončno in nedvoumno pokazalo, kakšno težo voditelji držav članic EU pripisujejo Poljski in kako poljski položaj v razširjeni Uniji vidijo poljski politiki. Po Pogodbi iz Nice je Poljski, ki je zahtevala pariteto s Španijo, po obsežnem lobiranju s strani njenih diplomatov, dodeljena enaka institucionalna zastopanost v EU kot Španiji. Tudi po evropskih institucijah, že v času pred zaključkom medvladne konference, takšno gledanje na Poljsko in njeno bodočo institucionalno zastopanost ni bilo redko.³⁷ Tudi številne primerjalne študije Poljske in Španije v zvezi z njunim odnosom do EU in iskanjem možnih implikacij za Poljsko članstvo v EU na primeru Španije, ki se pojavljajo v literaturi, ter izjave vodilnih poljskih politikov³⁸ utemljujejo percepcijo Poljske kot države, ki bo ob Španiji zasedla položaj srednje velike države v razširjeni EU.

V splošnem bi torej mogli ugotoviti, da tako kvantitativni kriterij, število prebivalcev, kot kriterij endogene in eksogene percepcije do neke mere utemljujejo opredelitev Španije in Poljske kot srednje velikih držav v referenčni mednarodni skupnosti, v primeru te naloge torej v EU. V nadaljevanju pa bosta študiji primerov približevanja obeh držav evropskim integracijam poskušali odgovoriti na vprašanje, ali obstajajo določeni vzorci obnašanja teh dveh držav v odnosu do EU, ki temeljijo na identiteti Poljske in Španije kot srednje velikih držav.

3.3. Španija in približevanje Evropskim skupnostim

S smrtjo generala Franca in zaprisego kralja Juana Carlosa kot državnega poglavarja se je za Španijo končalo obdobje mednarodne izolacije, ki je trajalo vse od konca državljanske vojne leta 1939.

Čeprav Wallace (1990: 18) meni, da so bili pritiski po pridružitvi Španije ES mešanica ekonomskih interesov in odločnosti, da se ponovno utrdi vloga Španije kot ene glavnih evropskih držav, pa so tako politične elite kot španska javnost v obdobju po Francu 'Evropo' razumeli kot idealni cilj, ki ga je potrebno doseči. Prisotnost v 'Evropi' je predstavljala

³⁶ Takšno gledanje je potrdil poljski veleposlanik v Republiki Sloveniji, Maciej Szymański, s katerim sem se pogovarjala v Ljubljani dne 23. 6. 2000. Gospod veleposlanik je ob tem poudaril, da svoja pričakovanja utemljujejo z institucionalno zastopanostjo Španije, s katero so primerljivi tako po velikosti teritorija kot po številu prebivalcev.

³⁷ K tovrstnemu sklepu me navajajo številni neformalni razgovori, ki sem jih v času od oktobra 2000 do julija 2001 opravila v Bruslju s poslanci Evropskega parlamenta in z uradniki na Evropski komisiji.

³⁸ Tako na primer Kalinowski (1997) primerja tuje neposredne investicije v obeh državah, Bernatowicz (1997) napravi kratko analizo španske politike v evropskih integracijah z implikacijami za Poljsko. Bolek in Wójcik (1997) pa primerjata izobraževalni sistem v obeh državah z implikacijami za članstvo v ES/EU.

zgodovinsko rešitev za probleme države – za demokratizacijo, modernizacijo in mednarodno podobo. “Španija kot problem in Evropa kot rešitev” je temelj španskega ‘evropeizma’ in od tod izvira primarni emocionalni razlog za špansko željo po priključitvi evropskim integracijam (Barbé 1999: 20). Ekonomski razlogi za vstop v integracijo so nadomestili politične razloge šele z vstopom Španije v ES, ko je bila demokracija v Španiji konsolidirana in ko je bilo članstvo v ES videno kot način, s katerim se bo skozi finančno in trgovinsko liberalizacijo moderniziralo špansko gospodarstvo (Tovias 1995: 148-149).

Odnos med Španijo in ES po koncu Francove diktature je temeljil na preferencialnem trgovinskem sporazumu, ki je vstopil v veljavo 1. oktobra 1970.³⁹ Že takoj po prvih demokratičnih volitvah junija 1977, natančneje 28. julija 1977, pa je Španija zaprosila za članstvo v ES. Prošnja je bila sprejeta z mešanimi občutki s strani držav članic ES. Po eni strani so zahodnoevropske države pozdravile padec diktature in vzpon demokracije v Španiji, prav tako kot na Portugalskem in v Grčiji, po drugi pa je bilo že vnaprej jasno, da bodo v primeru Španije, za razliko od ostalih dveh držav, problemi, ki izhajajo iz njene velikosti in narave njenega gospodarstva⁴⁰ prevladali pri obravnavi prošnje za članstvo (Powell 2000: 26-27). Dva meseca po vlogi prošnje, 20. in 21. septembra 1977, je Svet ministrov ES oblikoval pozitivno mnenje o prošnji in jo izročil Evropski komisiji. Dne 20. aprila 1978 je Komisija Svetu ministrov izročila dokument (t. i. *Fresco Papers*), ki je vseboval pozitivno mnenje o priključitvi grškega, španskega in portugalskega trga ES, a hkrati jasno naznanil, da bo širitev Skupnosti na jug izpostavila probleme spričo nižje stopnje ekonomske razvitosti v primerjavi s severnim delom Skupnosti. Nekaj mesecev kasneje, dne 29. novembra 1978, je Komisija potrdila mnenje⁴¹ v zvezi s kandidaturo Španije in ga predložila Svetu ministrov. Komisija v Mnenju zaključuje, da naj se pridružitvena pogajanja pričnejo v najkrajšem možnem roku in se razvijejo z namenom, da bi našli zadovoljujoče rešitve za izpostavljene probleme. Predpristopna pogajanja so se pričela februarja 1979 in se končala marca 1985 (Rubio Garcia

³⁹ Sporazum je vzpostavil splošen obojestranski preferencialni trgovinski sistem in predvidel progresivno znižanje ovir za trgovinsko izmenjavo med Španijo in EGS (Rubio Garcia 1994: 205). Leta 1973, po vstopu Danske, Velike Britanije in Irske v ES, so sporazum opremili z dodatnim protokolom in v takšni obliki je nato veljal do 31.12.1985. Sporazum je na trgovino med Španijo in ES deloval nesimetrično v prid Španije (Romero in Rodero 1993: 188).

⁴⁰ Največje probleme v zvezi s španskim gospodarstvom, še posebej za tedanjo francosko vlado, je predstavljala moč nekaterih njenih kmetijskih proizvodov, velikost njene ribiške flote, mobilnost delovne sile in relativna revščina nekaterih njenih regij (Powell 2000: 27).

⁴¹ Ob sprejetju prošnje za članstvo Svet ministrov navadno zaprosi Komisijo, da napravi natančno raziskavo implikacij, ki bi jih članstvo države, ki je zanj zaprosila, imelo na integracijo in na državo, ter da mu v zvezi s tem predloži t. i. Mnenje (ki ga pa Svet ministrov ni dolžan upoštevati; kot se je zgodilo leta 1976, ko je Komisija v zvezi z grško prošnjo za članstvo predlagala predpridružitveno obdobje za nedoločen čas, Svet ministrov pa je namesto tega odobril začetek pogajanj za polnopravno članstvo Grčije v ES) (Nugent 1989/1999: 139).

1994: 209). Pogodba o pridružitvi Španije k Evropski skupnosti je bila podpisana 12. julija 1985 in Španija je hkrati s Portugalsko postala polnopravna članica ES 1. januarja 1986.

Način, s katerim so se Španci lotili pogajanj, najbolje povzame Dominguez (1988: 340), ko pravi, da so vse španske delegacije v pogajanjih nastopale z zavestjo, da si zaradi velikosti in razvitosti španskega gospodarstva Španija zasluži enakopravno obravnavo.⁴² Predpostavka na obeh pogajalskih straneh, da bo Španija imela dva komisarja v Evropski komisiji, tako kot Italija, Francija, Nemčija in Velika Britanija, kar naj bi ustrezalo španski pomembnosti v Evropi, je takšen odnos španskih pogajalcev utemeljevala. Nadalje so se španski pogajalci oprli na uveljavljeno načelo recipročnosti v mednarodnih pogajanjih oz. na obojestransko približevanje v pogajalskih izhodiščih, s čimer so želeli pokazati, da pričakujejo večjo mero upoštevanja svojih interesov. Ob tem so opozarjali tudi na široko in raznoliko naravo španskih zunanjepolitičnih interesov, ki so po njihovem mnenju “okrepili njihovo (na novo pripoznano) **identiteto srednje velike države** (poudarila S.K.) (Preston 1997: 85).⁴³

Kot velja za vsaka širitvena oz. pridružitvena pogajanja med državami kandidatkami za članstvo in državami članicami ES/EU, pri pogajanjih ni šlo za iskanje kompromisa med pozicijami Španije in ES v zvezi s spremembo *acquis communautaire* (v nadaljevanju *acquis*), temveč za to, “kako in v kolikšnem času bo Španija sprejela *acquis* in sodelovala v institucijah in pri proračunu ES” (Tovias 1995: 129-130). *Acquis* je v času španskih pogajanj z ES obsegal:

- 1) carinsko unijo,
- 2) skupno kmetijsko politiko;
- 3) enoten sistem davka na dodano vrednost,
- 4) pogodbe o zunanji trgovini.

Evropsko politično sodelovanje, program dokončanja notranjega trga in evropski monetarni sistem so postali del *acquisa* šele z Enotno evropsko listino⁴⁴ in torej niso bili predmet pridružitvenih pogajanj (Tovias 1995: 130).

Glavna španska pogajalska stališča so povzeta v dokumentu z naslovom *Estrategia Económica del PSOE* iz leta 1980. Predstavljene smernice za pogajanja so zanimive po eni

⁴² Takšne zahteve so sicer samoumevne za vsako državo, ne glede na njeno velikost. Izpostavitvev španskih zahtev po spoštovanju in enakopravni obravnavi v pogajanjih je bolj razumljiva, če jo povežemo s španskim videnjem članstva v ES kot ključnega dejanja njihove zunanje politike za povrnitev političnega samospoštovanja po dolgem obdobju mednarodne izolacije. Hkrati pa je bil takšen španski odnos do pogajanj še bolj izpostavljen, ker je Portugalska, ki se je pogajala vzporedno s Španijo, svoja pogajanja zasnovala na osnovi strategije prisilca pomoči (Preston 1997: 81). Iz tega izhaja, da je neenakopravnost obeh pogajalskih strani od samega začetka bila sestavni del pogajalskega procesa.

⁴³ Dominguez, L. (1988) “Agriculture and the third enlargement of the EC.” University of Edinburgh, PhD Thesis.

strani zato, ker pokažejo na samozavestno in optimistično držo najmočnejše španske politične stranke, po drugi strani pa so seveda nepogrešljiv vir za primerjanje s končnimi rezultati pogajanj. Pogajanja za vstop v ES naj bi torej sledila naslednjim iztočnicam:

- a) Osnova pogajanj za vstop mora biti sporazum med Španijo in ES iz leta 1970. Nobene neto izgube za Španijo v primerjavi s tem sporazumom ne sme biti. Pogajanja morajo graditi na sporazumu iz 1970 tako, da je vsaka španska koncesija na enem področju kompenzirana s koncesijo ES na drugem področju.
- b) Ne sme priti do nikakršnega vmesnega statusa. Španski vstop mora imeti za posledico polnopravno članstvo v vseh institucijah ES.
- c) Ritem pogajanj mora slediti rešitvi tehničnih problemov. Odločitve, sprejete v času pogajanj morajo vsebovati posvetovanja in sodelovanje različnih prizadetih sektorjev, predvsem glavnih sindikatov in organizacij delodajalcev.
- d) Prehodna obdobja morajo biti prilagojena potrebam španskega gospodarstva. Nujno prestrukturiranje španskega gospodarstva mora biti razumljeno kot prioriteta.
- e) Trud pri regionalnem in sektorskem načrtovanju je nujno potreben za koordinacijo španskih politik z ukrepi Skupnosti. Avtonomne skupnosti naj sodelujejo v elaboraciji tovrstnih študij.
- f) Kmetijski sektor mora v najkrajšem možnem času izvesti umik ovir za trgovanje, s tem da izvede prilagoditve, nujne, da se premagajo problemi, ki bodo posledica integracije.
- g) V industrijskem sektorju so prehodna obdobja nujna za najranljivejše sektorje proizvodnje in za tiste, ki zaposlujejo največje število delavcev. Prehitro znižanje tarif bi lahko imelo za posledico zaostritev ekonomske krize in negativne ukrepe na zaposlovanje.
- h) Načelo prostega pretoka delovne sile mora biti vzpostavljeno od trenutka španskega vstopa v ES.
- i) Španski delavci, ki že živijo v državah Skupnosti, ne smejo biti deležni diskriminacije v primerjavi z lokalnimi državljani.
- j) Uvedba davka na dodano vrednost mora biti posledica podrobne študije, z možnostjo uvedbe prehodnega obdobja za prilagajanje.⁴⁵

⁴⁴ Enotna evropska listina je pričela veljati 1. julija 1987.

⁴⁵ Estrategia Económica del PSOE 1980: 74-76. Citirano v Marks (1997: 79-80).

V svojem mnenju je Komisija identificirala šest področij, na katerih bodo pri prilagajanjih zahtevam ES potrebne večje prilagoditve: znižanje carin in državnih subvencij ter uvedba davka na dodano vrednost so bila ključna področja za industrijo, obsežno špansko kmetijstvo in njena ribiška flota ter posledice, ki bi jih vključitev Španije v Skupnost imela za preostale sredozemske države nečlanice, pa so bila druga tri področja. Tem šestim področjem pa je med ključne probleme v zvezi s pristopom Španije, kar je, kot rečeno, poudarjala predvsem francoska vlada, na splošno prištela mobilnost španske delovne sile in relativna revščina nekaterih njenih regij (Powell 2000: 27).

Čeprav je bila uradna otvoritev pogajanj med Španijo in ES februarja 1979, so se dejanska pogajanja pričela šele septembra istega leta, ko so države članice ES sprejele smernice za skupno pogajalsko osnovo. V skladu z obojestranskim dogovorom sta tekom prve polovice leta 1980 obe strani predložili pogajalska stališča za vsa področja z izjemo kmetijstva in ribištva (Preston 1997: 75). Dogovorjeno je bilo, da se Pogajalska konferenca, ki ji predseduje država, ki trenutno predseduje Skupnosti, sestane enkrat mesečno, en mesec na ravni ministrov, naslednja dva meseca pa na ravni generalnih direktorjev. Toda že julija naslednje leto je predsednik Evropske komisije, Gaston Edmont Thorn, sporočil Španiji, da se bodo pogajanja lahko nadaljevala šele, ko se bodo končala pripravljalna dela Skupnosti za notranjo reformo na področju prispevkov za proračun, skupne kmetijske politike in regulacije nekaterih osnovnih kmetijskih sektorjev, kar je bilo predvideno za čas do 30. junija 1981. Takšna reakcija Skupnosti je sledila govoru francoskega predsednika Valéryja Giscard d'Estainga francoskim kmetovalcem junija leta 1980, ko je zatrdil, da se morajo razrešiti posledice prve širitve Skupnosti, preden lahko pride do sredozemske širitve (Powell 2000: 35-36). Čeprav se je Giscard d'Estaingov govor v osnovi nanašal na proračunske probleme v zvezi s pozicijo Velike Britanije,⁴⁶ pa je bilo jasno, da je za njegovo izjavo stal tudi francoski interes na področju kmetijstva, ki ga je francoska vlada hotela zaščititi, preden bi prišlo do sredozemske širitve. Španska vlada je ostro reagirala proti govoru, vlade članice ES so se od Giscard d'Estaingovih stališč distancirale. Vendar pa je nemški kancler Helmut Schmidt potrdil, da bosta kmetijska in proračunska reforma nujno potrebni za financiranje širitve.

⁴⁶ V zgodnjih 1980. se je ES znašla v proračunski krizi, ki so jo spodbudile povečane finančne odgovornosti (predvsem za namene skupne kmetijske politike), nezadosten vir prihodkov za zadostitev finančnim potrebam in pa intenzivna kampanja vlade Velike Britanije za znižanje njenih prispevkov v proračun. Britansko nezadovoljstvo in kriza, povezana s tem, sta dosegla vrhunec leta 1982, ko je Svet ministrov kljub luksemburškemu kompromisu prezrl britanski veto in s kvalificirano večino sprejel dogovor o kmetijskih cenah, kateremu je Velika Britanija nasprotovala. Za britanskim nasprotovanjem temu dogovoru o kmetijskih cenah je stalo prav nezadovoljstvo z njenim, po njenem mnenju, previsokim prispevkom v proračun. Kriza se je končno razrešila na vrhu v Fontainebleau leta 1984, ko so se države članice uspele dogovoriti o formuli za zmanjšanje britanskih prispevkov v proračun (Craig in de Búrca 1998: 19, Nugent 1989/1999: 390-391).

Pogojevanje širitve z notranjo reformo skupne kmetijske politike, ki je postalo neločljivo povezano z rešitvijo britanskega proračunskega problema, je za špansko vlado v njenih pogajanjih predstavljalo izjemen problem (Preston 1997: 77). Notranje reforme ES na področju kmetijstva, ki je bilo za Španijo ključnega pomena, pri katerih pa Španija nikakor ni mogla sodelovati, namreč niso samo zavirale časovnega poteka pogajanj, pač pa so tudi kvalitativno vplivale na oblikovanje pogajalskih izhodišč ES na področju kmetijstva, kar je pri Špancih povzročalo negotovost, saj je bilo na podlagi Mnenja Komisije jasno, da bodo v veliki meri prav pogajanja na področju kmetijstva oblikovala nadaljnji potek približevanja Španije ES in same pogoje španskega članstva v ES. Odnosi med Španijo in Skupnostjo so se ohladili in tako je julijski vrh Evropskega sveta zavrnil sprejetje predloga Evropske komisije o tem, da naj bi bilo leto 1983 uradni cilj za priključitev Španije in Portugalske Skupnosti (Preston 1997: 76).

Pri takšnem razvoju dogodkov pa ne gre zanemariti še nečesa: vstopa Grčije v ES 1. januarja 1981. Včlanitev Grčije leta 1981 namreč navaja k razmisleku o razliki med Grčijo in Španijo oz. med Grčijo ter Španijo in Portugalsko. Kljub notranji paralizi ES je Grčija postala članica v relativno kratkem času⁴⁷ in to kljub negativni oceni njene ekonomske pripravljenosti na članstvo, ki jo je objavila Evropska komisija. Takšno razlikovanje med Grčijo in obema iberskima državama si je v času, ko so bile ES notranje paralizirane, mogoče razlagati tudi z razliko v velikosti Grčije in Španije in s tem v obsegu problemov, ki ga je predstavljala njuna včlanitev v ES. Nepripravljenost Grčije na članstvo v integraciji v ekonomskem smislu se je umaknilo argumentu, da je potrebno konsolidirati demokracijo v Grčiji, saj 'majhna' Grčija s svojo ekonomijo ni predstavljala resne grožnje gospodarstvu držav članic in s tem ekonomski učinkovitosti Skupnosti. Nasprotno je bila velikost Španije tista, ki je onemogočala, da bi se tudi obe državi iberskega polotoka vključili v ES z vsemi svojimi ekonomskimi problemi, s svojimi cenejšimi proizvodi ter z delovno silo, preden ES sama ni sprejela ukrepov, s katerimi se je želela pripraviti na izziv iberske širitve.

Poskus državnega udara v Španiji 23. februarja 1981 je, s spremembami, ki so sledile v španski diplomaciji in pa zaradi nezadovoljstva držav članic Skupnosti ob občutku, da se pogajajo z nestabilno vlado, ki se lahko sprevrže celo v vojaško diktaturo (Preston 1997: 76), samo še upočasnili tok pogajanj. Kljub predlogu Evropskega parlamenta, da naj se pogajanja pospešijo, podpora, ki jo je španski vladi izkazal Evropski svet na srečanju v Maastrichtu slab

⁴⁷ Grčija je prošnje za članstvo vložila 12. junija 1975, pogajanja so trajala štiriinšestdeset mesecev, v celoti pa je od vloge prošnje za članstvo do vstopa v ES preteklo pet let in šest mesecev. Portugalska in Španija sta se pogajali osemdeset oz. šestinsedemdeset mesecev, celoten čas med vlogo prošnje in vstopom v ES pa je bil osem let in devet mesecev oz. osem let in pet mesecev (Preston 1997: 14).

mesec po poskusu državnega udara, ter kljub obisku španskega zunanjega ministra v Bruslju in podpredsednika Evropske komisije v Madridu, ki ob priložnosti odprtja Informacijskega urada Evropskih skupnosti izjavi, da bi Španija morala vstopiti v Skupnost januarja 1984 (Rubio Garcia 1994:211), se pogajanja niso nadaljevala. Šele po pogovorih, ki jih je januarja leta 1982 v Bruslju opravil predsednik vlade Calvo Sotelo s predsedujočim Skupnosti, belgijskim premierom Willfriedom Martensom, in s predsednikom Evropske komisije Thornom, so se pogajanja nadaljevala. Na pogovorih so elaborirali program dela za prvo trimesečje belgijskega predsedovanja. Tako so 22. marca na pogajanjih na ministrski ravni zaprli šest od šestnajstih poglavij. Vendar pa je falklandska kriza na novo upočasnila pogajanja. Ko se je po njeni rešitvi že zdelo, da se bodo pogajanja lahko nemoteno nadaljevala, je novi francoski predsednik Francois Mitterand na vrhu v Bruslju junija 1982, v skladu s politiko njegovega predhodnika, vztrajal, da se Skupnost ne more razširiti, dokler ne razreši svojih notranjih problemov (Rubio Garcia 1994: 211).

Iz kratkega orisa konteksta, v katerem so se odvijala pridružitvena pogajanja med Španijo in ES v prvih treh in pol letih od odprtja pogajanj, se torej zdi, da je bila Španija spričo notranjih problemov Skupnosti v pogajanjih nemočna. Hkrati pa ob dejstvu, da so države članice ES v tem času medse sprejele Grčijo, ne moremo mimo domneve, da je izziv španske priključitve ES tisti, ki je Skupnost silil k reformam pred ibernsko širitvijo, velikost Španije pa tisti dejavnik, ki je za Skupnost predstavljal problem. Takšno sklepanje pokaže na distinktiven položaj Španije zaradi njene velikosti. Čeprav odnos ES do Španije ne omogoča tudi sklepanja o percepciji Španije kot srednje velike države, pa že samo dejstvo, da je Španija predstavljala poseben problem, kaže na to, da je ES do Španije vendarle zavzela poseben odnos.

Pogajanja med ES in Španijo so dobila nov zagon po parlamentarnih volitvah v Španiji leta 1982, ko je PSOE dobila absolutno večino, s čimer se je notranjepolitična scena v Španiji umirila, uspeh volitev po državnem udaru pa je dal tudi Špancem občutek konsolidiranosti njihove demokracije, s tem pa povrnitev nacionalnega samospoštovanja in tudi bolj odločen nastop v mednarodnih odnosih. Novi predsednik vlade, Felipe González, je v govoru pred predstavniškim domom potrdil evropsko usmerjenost nove vlade, na srečanju predsednikov socialističnih vlad v Grčiji še isti mesec pa zagrozil s spremembo v zunanji politiki Španije, če se vstop Španije v ES ne bo uresničil v razumnem roku (Powell 2000: 40). Evropska komisija je v *comuniqueju* Evropskemu svetu na vrhu decembra 1982 v Kopenhagenu sicer znova opozorila, da širitev ne sme ogroziti ekonomskega razvoja Skupnosti (Marks 1997: 83-84), in tako Evropskemu svetu ni uspelo določiti končnega datuma za

širitev. Vendar je novi španski zunanji minister, Fernando Morán, v skladu z Gonzálezovo odločnostjo, že decembra v Bruslju izjavil, da bi se Španija morala pridružiti Skupnosti pred naslednjimi volitvami v Španiji, torej najkasneje leta 1986 (Rubio Garcia 1994: 211). Nova vlada se je pri pogajanjih oprla tudi na povsem novo pogajalsko osnovo: González je tako dejal, da obstaja psihološka povezava med vstopom Španije v ES in njenim obstankom v Natu.⁴⁸ Možnost odhoda Španije iz Nata je med državami članicami obeh integracij povzročala zadostno skrb, da je González lahko to izrabil in dal jasno vedeti, da lahko zagotovi obstanek Španije v Natu le pod pogojem, da Španija postane članica ES pred referendumom, ki bo odločal o španskem obstanku v Natu (Powell 2000: 39-40). Španija je za svoje članstvo v ES uspešno pričela lobirati tudi pri posameznih državah članicah ES. Tako je González maja 1983 obiskal nemškega kanclerja Helmuta Kohla in mu zagotovil brezpogojno špansko podporo pri namestitvi raket kratkega dosega na nemškem ozemlju, klub temu, da se je PSOE v svojem volilnem programu strogo zavzela za umik raket kratkega dosega s celotnega območja Evrope. Ta gesta španske vlade je nemškega kanclerja pripravila do tega, da je postal glavni zagovornik španskega vstopa v ES in to tudi dokazal na vrhu v Stuttgartu junija 1983 (Powell 2000: 40). Kohl se je zavzel za razrešitev proračunske krize, ki je predstavljala glavno oviro širitve ES in s tem vključitve obeh dežel Iberskega polotoka. Pričelo se je govoriti o 1. januarju 1986 kot o možnem datumu vstopa obeh iberskih držav v Skupnost (Rubio Garcia 1994: 214).

Pravo prelomnico v pogajanjih predstavlja sprejetje *acquisa* za sredozemske proizvode na srečanju Evropskega sveta oktobra 1983. Ta je predlagal dolga prehodna obdobja za sadje, zelenjavo in olivno olje, s čimer bi celotne prilagoditvene stroške nosile države kandidatke, vendar so ga Španci vseeno sprejeli (Preston 1997: 79). Toda ES vse do januarja 1984, zaradi francoskega vztrajanja pri modifikacijah kmetijske politike, ni predstavila svojih pogajalskih izhodišč za področje kmetijstva. Januarja 1984 pa je predsedstvo Skupnosti prevzela Francija in že februarja so pogajanja na področju kmetijstva dosegla kritično točko s tem, ko je bilo predlagano desetletno dvostopenjsko prehodno obdobje. V času prve stopnje naj bi Španija v popolnosti sprejela *acquis* na področju trgovine s kmetijskimi proizvodi s tretjimi državami, medtem ko bi bila s strani ES še vedno tretirana kot tretja država. Šele v drugi fazi naj bi se začelo postopno obojestransko zmanjševanje carin in kvot. Španci so takšne pogoje zavrnili in

⁴⁸ Psihološko povezavo med španskim vstopom v ES in obstankom v Natu je mogoče razumeti v širšem zgodovinskem kontekstu skoraj štirih desetletij španske mednarodne izolacije, a s še prisotnim zgodovinskim spominom na nekdanji status kolonialne sile. Kot že rečeno, je šlo Španiji v odnosu do ES v prvi vrsti za ponovno utemeljitev njenega mesta v Evropi. 'Zavrnitev' s strani držav članic ES bi se kaj lahko sprevergla v

se k pogajanju na področju kmetijstva vrnili šele julija, ko je predsedstvo ES prevzela Irska, ter zahtevali največ sedemletno prehodno obdobje. Pogajanja so se nadaljevala, vendar pa so Španci odločno izjavili, da ne bodo sodelovali, dokler Skupnost ne sprejme skupnih stališč v zvezi z vinogradništvom in ribištvo. Toda nastop Evropske komisije v novi sestavi po januarju 1985 je Španijo prisilil k temu, da je pohitela, hitro približevanje referendumu o obstanku v Natu v Španiji pa je, zdi se, imelo podoben učinek na strani ES. O vseh preostalih odprtih vprašanjih⁴⁹ so nato razpravljali še na izrednem srečanju v Parizu⁵⁰ in nato na vrhu Evropskega sveta v Bruslju v 29. in 30. marca 1985. Obema stranema je uspelo priti do kompromisa in tako je po vrhu v Bruslju ostalo nerazrešenih le še nekaj manjših zadev, ki so zahtevale še nekaj srečanj v teku naslednjih dveh mesecev in še na začetku junija. Končno so po enainšestdesetih pogajalskih srečanjih in šestih letih pogajanj 12. junija 1985 v Madridu podpisali pogodbo o pridružitvi Španije k ES (Rubio Garcia 1994: 213).⁵¹

Omejitev prostora sicer onemogoča podrobnejšo predstavitev pogajanj in celotnih pogojev pristopa Španije ES, z vidika pričujoče naloge pa nam predstavljen oris pogajanj vendarle dovoljuje določene sklepe. V institucionalnem pogledu je Španija ob vstopu dosegla takšen položaj, kot je bil v skladu z njeno predstavo o njeni vlogi v Evropi. Dobila je dva komisarja v evropski Komisiji, tako kot Nemčija, Italija, Francija in Velika Britanija, ter osem glasov v Svetu ministrov, kar jo je sicer uvrstilo za razred nižje od ostalih držav s po dvema komisarjema v Komisiji, ki imajo po deset glasov v Svetu ministrov. Vendar pa ji je to dalo poseben položaj, saj imajo Belgija, Grčija, Nizozemska in Portugalska, ki tvorijo naslednjo skupino glede na število glasov v Svetu ministrov, le po pet glasov. 'Španski problem' je bil očiten na (širšem) področju kmetijstva. Svoboden dostop do trga Skupnosti za njene kmetijske proizvode je bil Španiji v pogodbi zagotovljen šele najkasneje do leta 1996, s tem, da je za najkonkurenčnejše proizvode veljala prepoved izvoza na trg ostalih držav članic vse do leta 1990, nakar naj bi sledilo šest let prehodnega obdobja, v katerih naj bi se ti zaščitni ukrepi

splošno nezadovoljstvo nad odnosom mednarodne skupnosti do Španije, s tem pa tudi do negativnega izida na referendumu o obstanku v Natu.

⁴⁹ Na začetku leta 1985 so bila še vedno odprta poglavja o kmetijstvu, socialnih zadevah, lastnih virih, Kanarskih otokih, o odnosu med Španijo in Portugalsko ter prehodnem obdobju za prost pretok delovne sile (Rubio Garcia 1994: 213).

⁵⁰ Srečanje je organiziral italijanski predsednik Andreotti, da bi razbremenil dnevni red na pogajanjih v Bruslju (Rubio Garcia 1994: 213). Ta pobuda za izredno srečanje kaže na to, da ni bila le Španija tista, ki si je želela čim prej končati pogajanja, ampak so tudi na strani ES obstajali interesi po čim prej vključitvi Španije. Psihološka povezava, ki bi naj obstajala pri Špancih med članstvom v Natu in ES bi ob morebitnem nesprejetju Španije v ES do datuma razpisanega referendumu za obstanek v Natu (12. marec 1986), lahko privedla do izstopa Španije iz Nata. Upoštevajoč takratno bipolarno razdelitev sveta in dejstvo, da je Španija imela močno levo vladno, ni težko zaključiti, da je možnost izstopa Španije iz Nata za njegove evropske države članice predstavljala zadostno motivacijo za pospešene priprave na vstop Španije v ES.

⁵¹ Istega jutra tudi v Lizboni podpišejo pristop Portugalske v ES.

postopoma ukinili. Vendar pa je Španiji takoj po vstopu v ES uspelo do določene mere spremeniti tak izjemno neugoden aranžma in večina omejitev v zvezi s trgovanjem s kmetijskimi pridelki med Španijo in ostalimi državami članicami ES je bila *de facto* odpravljena že leta 1993 (Tovias 1995: 131-135).

Skozi opisani potek pogajanj, ob izpostavitvi nekaterih problemov in pogajalskih pozicij in pa dokončnih pogojev vstopa, se, kot rečeno, ne da govoriti o kaki posebni 'naravi' španskega pristopa k pogajanjem, ki bi bil v strogi povezavi z njeno velikostjo ali percipiranim in na pol priznanim statusom srednje velike države. Španija je tako, na primer, k pogajanjem pristopila z ostrimi pozicijami nasproti prehodnemu obdobju za prost pretok delovne sile, a je na koncu sprejela celo zelo neugoden aranžma za njeno kmetijsko politiko. Hkrati pa tudi ne moremo reči, da pogajanja Španije z ES ne kažejo na nekatere tendence v obnašanju Španije v predpristopnih pogajanjih, ki so odraz zavesti o vlogi in položaju Španije kot srednje velike države. To je npr. razvidno iz primerjave španskih pridružitvenih pogajanj s portugalskimi. Portugalska pogajanja so bila časovno tesno vezana na španska in pri obeh državah so bili problemi v zvezi z gospodarstvom podobni, vendar je bila temeljna razlika med obema državama v velikosti njunega gospodarstva. In prav iz tega izhaja osnovna razlika v naravi pogajanj med Portugalsko in Španijo z ES. Glavni pogajalski cilj Portugalske je bil zagotoviti si pomoč Skupnosti (Preston 1997: 81). Tako sta se Portugalska in ES pogajali v smislu sodelovanja, da bi skupaj premagali probleme in prestrukturirali portugalsko gospodarstvo, medtem ko so bili pri pogajanjih s Španijo v igri veliko večji gospodarski interesi, tako na strani Skupnosti kot na strani Španije (Preston 1997: 67). Tako Portugalci, v nasprotju s Španci, tudi npr. niso odprto kritizirali Skupnosti, ko so pogajanja zastala (Preston 1997: 81).

Po drugi strani pa je tudi na strani ES razvidno vsaj implicitno priznanje statusa srednje velike države, kot je definiran v nalogi, in s tem tudi neko posebno obnašanje do Španije v času pogajanj. Pred začetkom pogajanj je takratni francoski zunanji minister, François-Poncet, dejal, da bo Španija morala sprejeti "dediščino skupnosti", vendar bo moralo priti tudi do prilagoditve na obeh straneh (*Le Monde*, 7. februar 1979, citirano v Story 1995: 61). Ta izjava bolje označi naravo španskega približevanja ES kot uvodna Toviasova, ki strogo zaključí, da je šlo pri pogajanjih samo za to, kako in v kolikšnem času bo Španija sprejela *acquis*. Sicer je res, da je na strani Skupnosti šlo za minimalno prilagajanje,⁵² toda

⁵² Kot posledica francoskega pritiska je Skupnost pred začetkom pogajanj na področju kmetijstva, ki je predstavljalo največji problem španske pridružitve Skupnosti, uvedla t.i Integralne sredozemske programe, s katerimi se je nato financiralo kmetijstvo nekoliko manj razvitih delov Francije, Italije in pa novih članic z območja Sredozemlja (Preston 1997: 77).

razlika v obnašanju se kaže že v samem dejstvu, da je pridružitve Španije prisilila ES k prilagajanju, medtem ko npr. v primeru Grčije, in najverjetneje tudi Portugalske, če bi se ji uspelo odlepiti od vzporednih pogajanj s Španijo, prilagoditve na strani ES niso bile potrebne. Drugačna obravnava Španije, ki jo gre pripisati prav njeni velikosti (in problemom, ki jih velikost prinaša), se je pokazala tudi ob neuspelem državnem udaru v Španiji februarja 1981, ki ni 'omehčal' ekonomsko pogojenih trdih pogajalskih izhodišč takratne 'Deseterice', medtem ko je 'Deveterica' tik pred tem medse sprejela Grčijo, kljub nasprotnemu mnenju Evropske komisije.

Na kratko bi torej lahko povzeli, da je Španija k pogajanjem sicer pristopila z zavestjo o svoji velikosti in s težnjo po utemeljitvi statusa srednje velike države in je tudi v času pogajanj nastopala odločno (v primerjavi s Portugalsko), da pa se je bila na koncu le prisiljena ukloniti ekonomski logiki pogajalcev ES. Hkrati pa je velikost Španije po eni strani narekovala tog odnos ES v času pogajanj, po drugi strani pa je ES spodbudila k hitrejšim reformam. Če pri pogajanjih ES ni mogla preprosto ignorirati španske odločenosti po utemeljitvi svojega statusa, kot so ga videli Španci sami, pa dinamika odnosov med Španijo in ES/EU v času njenega članstva oz. španska evropska politika kaže, da je Španija svoj prvoten institucionalni položaj, ki ga je dobila ob vstopu, in ki ji je na nek način priznaval status srednje velike države, uspela izkoristiti in skozi svojo politiko v ES/EU utemeljiti in nadgraditi.⁵³

3.4. Poljska in približevanje EU

Članstvo Poljske v EU bo zaokrožilo proces njene reintegracije z evroatlantsko skupnostjo, katere del je vedno bila v zgodovinskem in kulturnem smislu. Če Evropa ne bi bila razdeljena v Jalti, bi Poljska najverjetneje sodelovala v evroatlantskih strukturah kot vse ostale zahodno evropske države (Komorowski 2000: 131).

Takšno videnje šefa pisarne nekdanjega poljskega zunanjega ministra Bronislawa Geremeka predstavi poljsko videnje in utemeljitev za njene aspiracije po članstvu v EU. Vendar pa se ob tem zgodovinskem ponujata vsaj še dva aspekta poljske želje po vstopu v EU – ekonomsko-razvojni in politično-varnostni. Poljska Nacionalna strategija za integracijo v

⁵³ Omejitev prostora onemogoča podrobnejšo predstavitev španske evropske politike v času njenega članstva, zato naj izpostavim samo področje, na katerem je Španija uspela najmočneje ubraniti svoje interese in si v veliki meri tudi izboljšala pogoje članstva v primerjavi s tistimi, ki jih je sprejela ob vstopu, to je vprašanje proračuna. Če je Španija iz pridružitvenih pogajanj po "viharni debati" izšla kot bodoča neto-prejemnica, vendar s komaj omembe vrednim prejemkom, pa so Španci že leta 1988 dosegli podvojitev strukturnih skladov, iz katerih Španiji pripada največji delež (Barbé 1999: 23).

uvodu zapiše: “Članstvo v Evropski uniji je strateški cilj Poljske. Integracija v Unijo bo pomagala pospešiti gospodarsko rast, posodobiti gospodarstvo in pravni sistem ter odstraniti tehnološko vrzel med našo državo in ostalimi evropskimi državami” (National Strategy for Integration 1997: 1) V razdelku o splošnih političnih ciljih pa je dodan še politični aspekt: “Evropske aspiracije Poljske izhajajo iz njenega prepričanja, da EU igra vitalno vlogo v ohranjanju miru in demokracije v Evropi in v svetu.”(National Strategy for Integration 1997: 7). V zadnjem desetletju se je relativna teža teh posameznih razlogov sicer spreminjala, tako pri Poljakih samih,⁵⁴ kot percepcija in utemeljitev teh interesov izven Poljske,⁵⁵ a vsekakor so bili vseskozi dovolj močni, da so si Poljaki takoj po tem, ko so se otrsli komunistične vladavine, intenzivno pričeli utirati pot v ‘Evropo’.

Že vlada Mazowieckega leta 1989 je nastopila z dobro definirano vizijo, kako Poljsko pripeljati v evropsko sredino (Meiklejohn Terry 2000: 9). Septembra 1989 je Poljska podpisala nepreferencialni Dogovor o trgovinskem in komercialnem ter gospodarskem sodelovanju z ES. Maja 1990 je poljska vlada zaprosila za pridružen status v ES. Tako imenovani Evropski sporazum je bil podpisan že 16. decembra 1991, veljati pa je začel 1. februarja 1994. V preambuli Evropskega sporazuma je najti izjavo, da ES priznavajo dejstvo, da je končni cilj Poljske postati njen član in da je pridružen status samo v pomoč za doseg tega cilja. Po intenzivnem lobiranju Poljske in drugih vlad držav srednje in vzhodne Evrope je Evropski svet na vrhu v Kopenhagnu leta 1993 uradno potrdil, da bodo pridružene države srednje in vzhodne Evrope, ki si tega želijo, postale članice EU. “Pridružitve se bo zgodila takoj, ko bo pridružena država sposobna prevzeti obveznosti članstva s tem, ko bo zadovoljevala zahtevane ekonomske in politične pogoje.”⁵⁶ Ta odločitev Evropskega sveta in

⁵⁴ Tako je skoraj presenetljivo, da je na spletnih straneh poljskega predsednika vlade, Jerzyja Buzeka, v odgovoru na vprašanje “Kako pomembno je članstvo v EU za Poljsko”, moč najti izključno ekonomske razloge. Buzek vidi EU kot garant za nadaljnji poljski gospodarski razvoj, trg EU kot izjemno priložnost za poljske podjetnike, gospodarsko politiko EU pa kot vir zaščite za nekatere sektorje poljskega gospodarstva, posebej za kmetijstvo (Government Information Centre 1999). Buzek poudari, da računajo na denar iz strukturnih skladov, medtem ko se političnih aspektov vključevanja v EU sploh ne dotakne. Delno lahko takšno držo pripisemo dejstvu, da je Poljska leta 1999 postala članica Nata in s tem v veliki meri zadostila politično-varnostnemu motivu vključevanja v evroatlantske integracije.

⁵⁵ Tako na primer Freudenstein (1998: 49) sicer pripozna ekonomske, politične in razvojne motive, a jih obravnava precej radikalno. Članstvo v EU bi po njegovem Poljski omogočilo dostop do “bogastva, akumuliranega v procesu integracije, skozi kohezijske sklade, subvencije in dostopa na trg.” V političnem smislu članstvo v EU pomeni dokončno priznanje pripadnosti demokratični evropski družini, kar s seboj prinaša tudi varnostni aspekt. Ob tem, kot opaža Freudenstein, na Poljskem obstaja globoko zakoreninjena želja po pripadanju večjim integracijam, kar razlaga s specifičnostjo poljske zgodovine. Nadalje pa je članstvo v EU videno kot priložnost “uloviti korak z modernostjo in tako ponovno vzpostaviti stik s tem, kar ni bilo izgubljeno šele na začetku druge svetovne vojne, ampak že tako daleč nazaj, kot segajo delitve Poljske na koncu osemnajstega stoletja” (*ibid.*).

⁵⁶ European Council in Copenhagen 21-22 June 1993. Conclusions of the Presidency, SN 180/93. Citirano v Synowiec (1996: 240-41).

pogoji za sprejetje, ki jih je postavil, so utrli pot nadaljnjemu približevanju držav srednje in vzhodne Evrope EU.

Prošnjo za polnopravno članstvo v EU je Poljska vložila 8. aprila 1994. Poljski politiki so upali, da se bodo pogajanja pričela takoj po zaključitvi medvladne konference 1996. Po njihovih pričakovanjih bi se pogajanja lahko zaključila do konca 1998. V tem času bi Poljska toliko napredovala v procesu ekonomske in politične harmonizacije, da bi bila pogodba o pridružitvi lahko podpisana in ratificirana tekom leta 1999 in bi Poljska z letom 2000 postala polnopravna članica Unije (Synowiec 1996: 242).

Po vzpostavitvi kopenhagenskih kriterijev za članstvo je Evropski svet na vrhu v Essnu decembra leta 1994 sprejel strategijo za pripravo držav srednje in vzhodne Evrope na članstvo v Uniji, na srečanju v Cannesu 1995 pa Belo knjigo o pripravah pridruženih držav članic srednje in vzhodne Evrope za vstop na notranji trg EU⁵⁷ (v nadaljevanju Bela knjiga). Julija 1997 je Evropska komisija v okviru Agende 2000 objavila *avis* za deset držav srednje in vzhodne Evrope in predlagala, da se pogajanja za članstvo pričnejo s petimi izmed teh držav: s Češko, Madžarsko, Poljsko, Slovenijo in Estonijo. Na vrhu v Luksemburgu decembra 1997 je Evropski svet sklenil, naj se pogajanja s prvo skupino kandidatk, med katerimi je tudi Poljska, pričnejo v času britanskega predsedovanja Uniji v prvi polovici naslednjega leta (Grabbe in Hughes 1998: 443). Otvoritev pogajanj je sledila 31. marca 1998 v Bruslju, ko je že bilo jasno, da se poljska predstava iz sredine devetdesetih let o včlanitvi v EU do leta 2000 ne bo uresničila. Do junija 2001 je Poljska zaprla šestnajst od enaintridesetih pogajalskih področij (Lobjakas 2001b).

Ob otvoritvi pogajanj, 31. marca 1998 v Bruslju, je razloge za Poljsko odločenost po čim prejšnjem vstopu v EU tedanji poljski zunanji minister, Bronislaw Geremek, jedrnato predstavil z besedami:

Pogajanja začenjajo odločilno fazo procesa, ki vodi v dokončno eliminacijo učinkov razdelitve Evrope. Poljska vstopa v pogajanja s prepričanjem, da je članstvo v Evropski uniji najboljša izbira z vidika varnosti države, stabilnosti njenega demokratičnega reda, konsolidacije temeljev hitrega in trajnostnega razvoja in graditve moderne civilne družbe.⁵⁸

Čeprav o poljski želji po vstopu v EU in njenih motivih ni bilo dvoma, pa bi ta izjava ob začetku pogajanj, ki opozori na to, da Poljska nima alternative članstvu v EU, Poljsko nedvomno lahko postavila v slabši pogajalski položaj. Toda Poljska se je že zavedala svoje

⁵⁷ Bela knjiga je dosegljiva na <http://europa.eu.int/en/agenda/peco-w/en/index.html> (2. 10. 2001).

⁵⁸ Statement on opening of Poland's negotiations on membership in the European Union, citirano v Friis (1999: 130-131).

pomembnosti v nadaljevanju integracijskih procesov v Evropi, tj. širitve na vzhod. Kar so potrjevale tudi vedno pogostejše izjave o tem, da se širitev Unije brez nje v prvem krogu ne bo izvedla.⁵⁹ Čeprav so se nemalokrat pokazali tudi dvomi v upravičenost takšnega prepričanja,⁶⁰ pa bomo videli, da je Poljska vse do zadnjega pogajalskega srečanja pred letošnjim poletnim premorom ohranila zelo samozavestno držo.

Bela knjiga v svoji analizi nakaže, da bodo najtežje teme na pogajanjih prost pretok delovne sile, kmetijstvo, oblike državne pomoči, okolje in strukturni skladi (Grabbe in Hughes 1998: 59). Na vrhu v Bruslju, ki je odprl pogajanja, je EU za vsako državo posebej predstavila besedilo Pridruženega Partnerstva (*Accession Partnership*), države kandidatke pa so predstavile svoje nacionalne programe implementacije *acquisa*, ki vključujejo obseg in časovni načrt ter sredstva za financiranje procesa harmonizacije. V Nacionalnem programu za integracijo Poljska pokaže zavezanost k čim manjšemu številu prehodnih obdobj (National Strategy for Integration 1997: 15), hkrati pa že tudi napove, da bodo nekateri njeni gospodarski sektorji, pri čemer izpostavi kmetijstvo, okoljevarstvo in finančni sektor, zahtevali daljše prilagoditveno obdobje in posebne prilagoditvene strategije ter s tem posebno obravnavo v času integracijskega procesa. "Končna oblika teh strategij bo odvisna od pogojev članstva, ki jih bosta v pogajanjih dosegli Poljska in EU" (National Strategy for Integration 1997: 17). Sicer pa je Geremek v govoru ob odprtju pogajanj v Bruslju predstavil tudi osnovne zahteve po prehodnih obdobjih, ki so naznanile 'spodnjo mejo' za koncesije v prihajajočih pogajanjih. Na prvem mestu je poudaril, da Poljska ni pripravljena sprejeti nikakršnega statusa 'drugorazredne države'. Ta trditev se je v osnovi nanašala na poljsko nesprejetje kakršnega koli prehodnega obdobja za prost pretok delovne sile in na vključitev njenega kmetijstva v režim skupne kmetijske politike EU. Nadalje je napovedal zahtevo po prehodnem obdobju pri implementaciji schengenskega *acquisa* na področju mejnega nadzora in uvedbe vizumov za državljane sosednjih držav. Prav tako je najavil, da bo Poljska

⁵⁹ Glavni zagovornik poljskega vstopa v EU v prvem krogu širitve je nemški kancler Gerhard Schröder, ki je še na vrhu v Göteborgu junija 2001 poljskemu predsedniku vlade zagotovil, da si Nemčija ne more predstavljati širitve Evropske unije brez Poljske (IV Polish-German intergovernmental consultations 2001).

⁶⁰ Tako je na primer Günter Verheugen, komisar Evropske komisije, ki je odgovoren za širitev, 27. marca 2000 za *Uniting Europe* izjavil, da Poljska nima nobenega zagotovila, da bo sprejeta v prvem krogu širitve. "Teoretično gledano," je rekel, "bi bila Poljska lahko celo zadnja." Ta Verheugnova izjava je v poljskih diplomatskih krogih dvignila precej prahu, saj je sledila Verheugnovemu govoru mesec dni pred tem v Varšavi, ko je rekel, da bi Poljska lahko zgrešila rok leta 2003, s tem ko je zaostala v razvoju svojega zakonodajnega programa. Prav tako je Ricardo Levi, predstavnik za odnose z javnostmi predsednika Komisije Romana Prodiya, v istem času v Varšavi omenil možnost prvega kroga širitve brez Poljske. Verheugen je nato že teden po svoji izjavi, 4. aprila, za *Financial Times* izjavil, da je njegov osebni cilj zagotoviti, da bo Poljska med prvimi novimi članicami (Lobjakas 2000).

zahtevala prehodna obdobja na področju okolja in prestrukturiranja industrije (Friis 1999: 139-140).

Leta 1998 so bila odprta pogajanja na osmih področjih, leta 1999 na petnajstih in do decembra 1999 je Poljska predstavila svoja pogajalska stališča v vseh devetindvajsetih poglavjih.⁶¹ Avstrijsko predsedstvo (v drugi polovici 1998) je sprejelo metodo pogajanj, po kateri se je najprej pogajalo o poglavjih, kjer je bilo predvidenih malo problemov. Tako so se brez večjih težav začasno zaprla poglavja o majhnih in srednje velikih podjetjih, raziskovanju in razvoju ter statistiki. Toda izbor neproblematičnih poglavij se je kaj hitro izčrpal in že 1999 so se pogajanja upočasnila pri poglavjih o prostem pretoku blaga, prostem pretoku storitev, prostem pretoku kapitala, transportu in okolju (Popowski 2000). Maciej Popowski (2000), eden od protagonistov poljskih pogajanj in direktor oddelka za Evropske zadeve na poljskem zunanjem ministru, tako kritično komentira težave, ki so se pojavile ob odprtju teh poglavij:

Kakor hitro so se pričela ta pogajanja, je postalo očitno, da niti države članice Unije niti Evropska komisija niso pripravljene, niti vsebinsko niti politično, razpravljati in sprejeti odločitve o vprašanjih, ki vključujejo sprejetje prehodnih obdobj. Dokaz njihove pripravljenosti je viden v pogajalskih stališčih EU, ki v osnovi niso nič drugega kot obnova točk v pogajalskih izhodiščih držav kandidatk, z množico vprašanj in zahtevki po razjasnitvah in dodatnih informacijah. Celo Poljska zahteva po osemnajstletnem prehodnem obdobju pri vprašanju neomejenega nakupa nepremičnin (s strani ne-državljanov Poljske, op. S.K.), je bila samo 'vzeta na znanje'.⁶²

Ob takšni kritični naravnosti s strani poljskih protagonistov ne preseneča, da so poljski pogajalci, z namenom zaobiti nastale težave, predlagali, da se napravi izbor problemov, ki bi bili vključeni v prihodnji pogajalski paket. Evropska komisija je nato v svojem *Composite Paper*⁶³, objavljenem oktobra 1999, tudi predlagala spremembe k načinu pogajanj, ki pa so spodbudile rastoče in utemeljene skrbi med državami kandidatkami, da se bo potek pogajanj še bolj upočasnil. Predlogi Komisije so namreč zajeli ponoven pregled začasno zaključenih poglavij, opustitev principa začasne zaključitve poglavij in še ožjo povezavo med pogajalskim in prilagoditvenim procesom. Premočan poudarek na formalnih in tehničnih aspektih je v očeh držav kandidatk vseboval tveganje, da se bo izgubila (pomembna) politična dimenzija širitve. Poljska vlada je predloge ostro kritizirala (Komisija

⁶¹ Pogajalskih poglavij je sicer enaintrideset, vendar za poglavje o institucijah ni bilo osnove za pogajalska izhodišča pred reformo institucij Unije, kar je EU obravnavala na postamsterdamski medvladni konferenci z zaključkov v Nici decembra 2000. Kot enaintrideseto poglavje se šteje 'razno'.

⁶² Günter Verheugen se je tako šele septembra 1999 odločno izrazil proti tako dolgemu prehodnemu obdobju (Albínski 2000: 386).

⁶³ Composite Paper je dosegljiv na <http://www.europeanforum.net/library/reports/composite.htm> (2. 10. 2001).

je naknadno nekatere predloge spremenila, npr. opustila zahtevo po tem, da bo dodaten analitični pregled zakonodaje (t. i. *screening* proces) opravljen v pisni obliki), po drugi strani pa je pozdravila predlog Komisije o opustitvi načela vzporednih pogajanj z vsemi kandidatkami o posameznih področjih, kar bo omogočilo, da bo vsaka država kandidatka ocenjena na osnovi lastnega napredka (Popowski 2000).

Z objavo poročila Evropske komisije o napredku Poljske (Poland's Progress towards Accession 2000)⁶⁴ in novo strategijo (*road map*), ki jo Komisija predlaga za nadaljevanje pogajanj oktobra 2000, je med Poljsko in Evropsko komisijo prišlo do bolj konstruktivnega odnosa. Tako poljski premier kot zunanji minister sta poročilo pozdravila. Zunanji minister Władysław Bartoszewski je ob objavi poročila izjavil, da verjame, da bo Poljska med prvimi državami, ki bodo vstopile v EU. Premier Buzek pa je poročilo in novo pogajalsko strategijo z zadovoljstvom označil kot temeljno spremembo v odnosu do Poljske (Kość 2000).

Glavni problemi, ki so se napovedovali že od samega začetka poljskega približevanja EU, pa so se medtem dokončno izkristalizirali: nakup zemlje, prost pretok delavcev in poglavje o kmetijstvu.

Poljska je svojo zahtevo po osemnajstletnem prehodnem obdobju za pridobitve pravice do nakupa kmetijskih posesti, vključno z gozdovi, ter rekreacijskih območij, kakor tudi po petletnem prehodnem obdobju za nakup nepremičnin v investicijske namene s strani državljanov članic EU, izrazila že sredi leta 1999 (Jesień 2000). Na drugi strani pa EU pristaja samo na sedemletno prehodno obdobje (Spinant 2001). Poljska svoje izhodišče argumentira na podlagi zgodovinskih, političnih, družbenih in ekonomskih razmer na Poljskem in na podlagi dejstva, da je razmerje cen nepremičnin med Poljsko in EU 1:10 (Alaekwe 2000). Na kritike o tem, da takšna zahteva po dolgem prehodnem obdobju kaže na nepripravljenost Poljske, da se pridruži enotnemu evropskemu trgu z njegovimi štirimi svoboščinami, pa poljska vlada odgovarja z argumentom, da tudi nekatere sedanje države članice (npr. Italija) kršijo te svoboščine (Jesień 2000).

Pri vprašanju prostega pretoka delavcev sta Avstrija in Nemčija dosegli, da je stališče EU do tega vprašanja postavljeno na sedemletno prehodno obdobje, v času katerega bi veljala prepoved zaposlitve za delavce iz sedanjih držav kandidat v državah članicah, ki takšno prehodno obdobje želijo uveljavljati. Poljska vlada se je takšnemu prehodnemu obdobju ostro uprla in vztraja na tem, da bi njeni državljani lahko delali v državah EU od trenutka vstopa v

⁶⁴ Evropska komisija vsako leto oktobra objavi Poročilo o napredku kandidat. Kandidatke so ocenjene na podlagi izpolnitve zavez, ki so jih predstavile v pogajalskih izhodiščih, izpolnitve prioritet iz Pridruženega partnerstva in nacionalnih predpristopnih programov ter implementacije določb iz Evropskih sporazumov. Komisija napredek v pogajanjih strogo povezuje z napredkom držav pri izpolnjevanju kriterijev za članstvo.

Unijo. Svoje argumente utemeljuje z raziskavami, ki kažejo, da so strahovi po valu delavcev iz novih držav pretirani in da bo šlo kvečjemu za *brain-drain* in ne za veliko število nekvalificiranih delavcev, ki bi v EU iskali boljše dohodke (Friis 1999: 148, O'Rourke 2001). EU svoje argumente za prehodno obdobje po mnenju Poljske utemeljuje na zastarelih podatkih. Trdi namreč, tako poljska vlada, da je razlika v višini osebnih dohodkov med Poljsko in EU 1:10 v korist EU; na drugi strani poljska vlada zatrjuje, da najnovejši podatki kažejo, da je razmerje že padlo na 1:6 (Alaekwe 2000). Ko je Madžarska junija 2001 kot prva od držav kandidatki pristala na sedemletno prehodno obdobje za prosti pretok delovne sile, je poljska vlada Madžarsko ostro kritizirala, češ da jim je pokvarila pogajalsko izhodišče (Kropivnik 2001: 10).

Poglavje o kmetijstvu pa je največji pogajalski zalogaj. Narava in velikost poljskega kmetijstva sta najpogostejši predmet razprav o problemu poljskega vstopa v EU. Kljub temu Poljska v svojem pogajalskem izhodišču zagotavlja, da bo poljsko kmetijstvo do konca leta 2002 pripravljeno za popoln vstop pod okrilje skupne kmetijske politike EU. Poljska ne zahteva nobenega prehodnega obdobja niti nobenih derogacij za področje kmetijstva. Izjema je le možnost prodaje nekaterih mlečnih in mesnih proizvodov, ki ne dosegajo standardov EU, na domačem trgu in na trgih izven EU, še dve leti po vstopu v EU (Poland's position paper in the area of 'agriculture' 1999: 73). Po drugi strani pa Poljska seveda pričakuje, in s tem tudi pogojuje svojo pripravljenost na sprejetje celotnega *acquisa* na področju kmetijstva, da bo od trenutka vstopa v EU v celoti zajeta v skupno kmetijsko politiko Unije, njeni kmetovalci pa tako deležni (obilne) pomoči, ki jo strukturni skladi namenjajo za pomoč kmetovalcem Unije (Poland's position paper in the area of 'agriculture' 1999: 3-4). Glavni poljski pogajalec, Jan Kulakowski, tako pravi:

Poljska se zavzema za polnopravno članstvo v Evropski uniji, brez kakršnega koli drugorazrednega članstva. Želimo prevzeti vse dolžnosti, ki izvirajo iz *acquis communautaire* – se razume z nekaterimi prehodnimi obdobji, tam, kjer so potrebni in kjer bo tako dogovorjeno. Toda hkrati želimo imeti popolni dostop do vseh instrumentov in koristi, ki jih *acquis* (Lobjakas 2001b).

Trda pogajalska stališča Poljske je prav tako kot v primeru Španije mogoče razlagati s kvantitativnimi in tudi kvalitativnimi značilnostmi Poljske. Poljska vlada se zaveda posebnega položaja, ki ga ima glede na druge kandidatke za članstvo. Albinski (2000: 386) odkrito ugotavlja, da je Poljska v svojih pogajalskih izhodiščih leta 1999 postavila kopico zahtev, ki so za EU težko sprejemljive. Vendar pa bi se po njegovem mnenju njihovo omehčanje v teku pogajanj kaj lahko izkazalo kot nesprejemljivo za večino v poljskem parlamentu in za poljsko

javnost, kar bi ogrozilo ratifikacijo pogodbe o pridružitvi s strani Poljske.⁶⁵ Že nekaj dni pred uradnim začetkom pogajanj je poljski minister za kmetijstvo, Jacek Janiszewski, tako izjavil:

“Četudi politiki ali uradni predstavniki privolijo v to, da se Poljska pridruži EU tako, da bo njeno kmetijstvo tretirano drugače, taka odločitev na referendumu ne bo potrjena. (...) Prehodno obdobje dejansko ne bi smelo obstajati ali pa bi moralo biti omejeno na osnovni minimum.”⁶⁶

Tudi poljski zunanji minister Bartoszewski je ob zaključku pogajalskega srečanja junija 2001 (relativno počasni napredek v poljskih pogajanjih utemeljil prav s trdnimi pogajalskimi stališči, ki jih zahteva domača javnost (Lobjakas 2001a).⁶⁷ Toda po drugi strani se tudi v EU, tako kot je bilo to v primeru Španije, zavedajo ‘problema’, ki ga Poljska kot ne velika, a še zdaleč ne majhna država predstavlja. Tako v bruseljskih krogih tudi kroži ocena, da je manjše število zaključenih poglavij pri Poljakih⁶⁸ bolj posledica trdnega vztrajanja poljske vlade pri svojih zahtevah, ne pa toliko odraz slabše pripravljenosti Poljske za članstvo (Kropivnik 2001: 10).⁶⁹

Poljska svojo posebnost uveljavlja tudi na institucionalnem področju. Tu izjemnost Poljske v primerjavi z ostalimi državami kandidatkami izpostavi njen odnos do postamsterdamske medvladne konference, katere osnovna točka na dnevnem redu je bila

⁶⁵ Kulakowski je februarja 2001 v Bruslju priznal, da bodo določeni prehodni aranžmaji na področju prostega pretoka delavcev in kmetijskih subvencij nujni. Obenem pa je ostro je zanimal, da bo Poljska ponudila koncesije na kmetijskem področju zato, da bi si pridobila hitrejši dostop za svoje delavce na območju ostalih članic EU (Lobjakas 2001). Tudi poljski predsednik Aleksander Kwasniewski je napovedal omehčanje poljskih stališč po volitvah septembra 2001, ko naj bil po njegovem mnenju Sejm v novi sestavi bolj pripravljen odobravati koncesije v pogajalskem procesu z EU (AP Worldstream 2001). Ker je bila pričujoča naloga končana septembra 2001, te domneve seveda ni bilo mogoče preveriti.

⁶⁶ Reuters 26.2.1998, citirano v Friis (1999: 139).

⁶⁷ Povečana samozavest o vstopu v EU v prvem krogu širitveje uspela premakniti javne razprave na Poljskem na bolj podrobna vprašanja odnosov Poljska – EU in na pogoje članstva (Grabbe in Hughes 1998: 72). Ob tem se je razvila vneta debata med političnimi strankami in v tisku o odnosih z EU (*ibid.*). In jeseni leta 1999 se je v javnomnenjskih raziskavah pozitivno v odnosu do vstopa države v EU opredelilo le še 46% vprašanih (Juchler 2000: 200).

⁶⁸ Ob zaključku pisanja te naloge je Poljska zaključila šestnajst od enaintridesetih poglavij, medtem ko sta Madžarska in Češka zaprli že kar dvaindvajset poglavij. Razprave o pripravljenosti Poljske so se razvnele tem bolj, ker sta dve državi iz t. i. Helsinške skupine (torej skupine držav, ki so kasneje začele s pridružitvenimi pogajanjmi), Slovaška in Litva, Poljsko ‘prehiteli’ in zaključili že sedemnajst poglavij (Lobjakas 2001b).

⁶⁹ Sicer pa je glavni poljski pogajalec v svojem govoru pred poljskim parlamentom 6. junija 2001 izpostavil še en argument za manjše število zaključenih poglavij: “Dokler Evropska unija ne bo pripravljena na skupna pogajalska izhodišča na področju kmetijstva ali strukturnih in kohezijskih skladov, pogajalske koncesije na drugih področjih ne bodo imele odločilnega vpliva na izid pogojev pridružitve Evropski uniji.” (The Current State and Perspectives of Poland’s Accession Negotiations to the EU). Ni presenetljivo, da Poljaki namenjajo veliko pozornost prav tema dvema poglavjema, tale stavek je bolj razumeti v smislu, da si Poljaki s trdnim vztrajanjem pri ostalih poglavjih nabirajo skrite adute za kasnejše ponujanje koncesij pri teh poglavjih v zameno za takojšnjo pokritost v okviru skupne kmetijske politike Unije. Hkrati pa ta argumentacija delno spominja na odnos španskih pogajalcev; čeprav so Španci ob nezadovoljstvu s predstavljenimi pogoji s strani ES pogajanja zapustili (v primeru nezadovoljstva s pogoji, ki jih je ES predložila za področje kmetijstva) ali s tem vsaj zagrozili (v primeru vinogradništva in ribištva) (Preston 1997: 80), medtem ko Poljaki ohranjajo svoja trda

priprava Unije na širitev v institucionalnem smislu, in do njenega zaključka na vrhu v Nici decembra 2000. V času portugalskega predsedstva v prvi polovici leta 2000 so bile države kandidatke povabljeni, da predstavijo svoje poglede na točke na dnevnem redu konference.⁷⁰ Malo pred odprtjem konference 14. februarja 2000 so vse države kandidatke, vključno s Turčijo, oddale portugalskemu predsedstvu svoje poglede na točke dnevnega reda konference. Večina kandidatke je v pismih tudi izrazila željo, da nadalje elaborirajo svoje poglede ob razvoju same medvladne konference. Samo Poljska pa je v dokumentu predstavila natančen pogled na vprašanja, o katerih se je v okviru medvladne konference razpravljalo.

Najpomembnejša točka na dnevnem redu konference je bilo za države kandidatke vprašanje razdelitve glasov v Svetu ministrov in v Evropskem parlamentu. Ko je Francija v svojem predlogu Poljski dodelila en glas manj v Svetu kot Španiji, je Poljska vlada reagirala bučno, a tudi učinkovito. Z lobiranjem pri vladah Nemčije, Španije, Francije, Danske in Švedske ter z objavo sporočila za javnost je dosegla, da ji je bilo dodeljeno enako število glasov kot Španiji, prav tako pa tudi enako število parlamentarcev v Evropskem parlamentu (Baun in Marek 2001: 27).⁷¹

Kratka predstavitev poteka pogajanj izpostavi tri osnovne značilnosti odnosa med EU in Poljsko v obdobju pridružitvenega procesa: (1) naslanjanje Poljske na njeno velikost ter s tem pomembnost; (2) precejšnje kritiziranje in glasno izjavljanje nezadovoljstva Poljske s politiko EU ter aktivno poseganje poljskih diplomatov in vlade v izboljšanje položaja Poljske,⁷² in (3), kar se je pokazalo kot najjasnejša pogajalska strategija, uporabljanje lastne notranje politične situacije in zahtevne javnosti kot 'grožnje'. To so tri značilnosti, ki jih, vsaj ne v tolikšnem obsegu, pri ostalih kandidatkah za članstvo ne najdemo.

stališča in s tem zavirajo napredek v pogajanjih v smislu zaprtih poglavij, pa za obema strategijama leži načelo zahteve po enakopravnem obravnavanju, tj. zahteve po priznanju večje teže kandidatki v pogajalskem procesu.

⁷⁰ Kot že ob prejšnjih medvladnih konferencah, so države kandidatke tudi tokrat želele sodelovati na konferenci. EU jim je obljubila, da bodo sproti obveščene o napredku pogajanj in povabljeni k predstavitvi svojih pogledov (Baun in Marek 2001: 16).

⁷¹ Omeniti velja, da je vrh v Nici hkrati sprožil tudi ugibanja o bodočih koalicijah znotraj razširjene EU. Neunreither (206-207) tako navaja, da je "neki poljski časopis komentiral, da končna odločitev o dodelitvi istega števila glasov Španiji in Poljski ni bila posledica demografskega faktorja, pač pa iskanja ravnovesja med državami članicami. Po pisanju časnika bo razširjena EU vodena s strani velikih in ne malih držav in tako je moč predvideti severno koalicijo, ki jo bodo tvorile Velika Britanija, Nemčija in Poljska, ter južno koalicijo, sestavljeno iz Francije, Italije in Španije, in prav zato naj bi bilo potrebno doseči natančno ravnovesje v smislu glasovalne moči." Takšno razmišljanje pokaže na to, da vztrajanje na pariteti s Španijo ne temelji samo na podobni velikosti med državama glede na število prebivalcev, ampak da Poljaki sami sebe dejansko vidijo kot državo, ki bo v razširjeni EU imela vpliv, enakovreden španskemu.

⁷² Poljaki so julija 2000 začeli s kampanjo v državah članicah EU, v katero so vložili osemnajst milijonov ameriških dolarjev. Kampanja je odraz izredno nizke podpore za vstop Poljske v EU, ki jo izkazujejo državljani držav članic EU. Poljaki so kampanjo zastavili sistematično, z namenom doseči tri ciljne skupine: vodilne politike, javnomnenjske voditelje in splošno javnost (O'Rourke 2000b).

Kljub pogostim spremembam v vladi,⁷³ je Poljska ohranila izjemno koherentno zunanjo politiko (Meiklejohn Terry 2000: 8). Še več, Poljska je uspela svojo morebitno šibkost na tem področju izkoristiti, s tem, da se je oprla na t. i. 'strategijo zvezanih rok' (*tying hands strategy*). Poljski pogajalci in predstavniki vlade so svoja vztrajanja na nekaterih pozicijah tako nemalokrat utemeljevali s tem, da ne morejo zagotoviti podpore svojega parlamenta in javnosti, tudi če sami privolijo v določene koncesije.

Kakor koli že, zdi se, da ima dejavnik, ki leži za tako izpričano poljsko samozavestjo, tj. njen občutek o lastni velikosti, s tem pa tudi o pomembnosti in vlogi ter položaju, ki ga bo zavzemala kot članica EU, pomembno težo v pogajalski drži Poljske. In zdi se, da je tudi na strani EU poljska velikost tisti dejavnik, ki oblikuje obnašanje Unije do nje. Za nemško-avstrijsko zahtevo po sedemletnem prehodnem obdobju za prosti pretok delovne sile za bodoče države članice se v prvi vrsti skriva strah pred poljsko delovno silo kot največjo po številu med vsemi državami kandidatkami; poljsko kmetijstvo je tisti dejavnik, ki spodbuja notranje debate v EU in kliče po ponovni reformi. Primer poljskega uspeha v Nici pa je dokončno potrdil, kakšno težo Poljski kot bodoči članici pripisujejo države članice EU in kakšno institucionalno moč so ji v skladu s tem pripravljene dodeliti.

O končnih rezultatih pogajanj in pogojih, o katerih se bosta Poljska in EU dogovorili, še ne moremo razpravljati, pa vendar menim, da se je v pregledu približevanja EU in pogajanj za članstvo Poljske v Uniji pokazalo, da Poljska sama sebe vidi v pariteti s Španijo in s tem kot bodočo srednje veliko državo v EU ter da njeno obnašanje v pogajanjih izhaja iz takšne percepcije.

4. ZAKLJUČEK

Naloga predstavlja zelo omejen poskus poiskati odgovor na vprašanje, ali so 'države vmes' v mednarodni skupnosti sploh priznane kot takšne in ali imajo neko 'svoje življenje', nek lasten vzorec obnašanja, ki se razlikuje od obnašanja malih ali velikih držav. Naloga je omejena tako geografsko kot časovno, študiji primerov pa predstavlja le en del mednarodnopolitičnega obnašanja dveh držav, ki ju na podlagi števila prebivalstva in velikosti ter eksterne in interne

⁷³ Takšne pomisleke predstavi direktor Deutsche Bank Poland, Hubert Janiszewski, ki, zanimivo, poljski položaj nasproti EU v tem smislu primerja s Španijo: "Mnogo politične volje bo potrebno. Vendar nisem prepričan, da imamo konsenz za to. V Španiji, na primer, je bilo potrebno sprejeti ogromno težkih odločitev, vendar so imeli močno vlado pod Felipejem Gonzálezom šestnajst let. Mi nimamo takšne stabilnosti, imeli smo pet vlad v desetih letih." (Central European London 1999). Podobno razmišlja Blazyca (1999); po njegovem mnenju se za površinskim strinjanjem koalicijskih partnerjev na Poljskem skrivajo različni, premalo diskutirani pogledi v zvezi z Evropo, kar povzroča težave v odnosih z EU.

percepcije lahko uvrstimo v kategorijo srednje velikih držav med državami članicami in državami kandidatki za članstvo v EU.

V luči hipoteze, da status srednje velike države v Evropi temelji na njeni samopercepciji in na percepciji s strani akterjev v referenčni skupnosti, ob hkratnem upoštevanju števila prebivalstva, menim, da naloga skozi analizo različnih možnih pristopov uspe pokazati, da je za opredelitev srednje velikih držav v Evropi takšen pristop najustreznejši. V kompleksnem in visoko institucionaliziranem sistemu EU vloge države, kot so ji jo vzajemno pripravljene priznati ostale članice, ne določa en sam ali kombinacija kvantitativnih kriterijev. Ne ekonomska moč ne število prebivalstva ne dajeta Nemčiji posebnega statusa, kot ga dejstvo, da sta v vojaškem smislu Velika Britanija in Francija razred zase ne dopušča njima. V okviru EU je kvantitativen kriterij sicer deloma viden skozi zastopanost v Svetu ministrov, z izravnalno formulo števila poslancev v Evropskem parlamentu, ki jo predstavlja število prebivalcev, in z močjo veta, ki ga imajo vse države. Toda ta zastopanost je tudi kompromis med vsemi državami, ki je odraz tega, kako države druga drugo vidijo in kakšno vlogo so druga drugi pripravljene dodeliti. Pri tem pa kriterij števila prebivalcev (delno uporabljen pri izračunu števila poslancev v Evropskem parlamentu) deluje z namenom ublažiti razlike v percepciji, ki se odražijo v morebitnem nezadovoljstvu z zastopanostjo države v Svetu ministrov. Vpliv, ki ga države lahko odražajo na sistem je tako v veliki meri zamejen in če bi se odločili za sistemski pristop, bi v primeru EU lahko ugotovili, da je kriterij vpliva najlažje operacionalizirati skozi institucionalno zastopanost. Seveda tega ne gre jemati popolnoma deterministično, ampak bolj v smislu dialektike; države se obnašajo in poskušajo vplivati na sistem v skladu s svojo percepcijo o zmožnostih, ki jih imajo, ostale države pa se na to odzivajo dinamično glede na zgodovinske izkušnje in posledice, ki jih te imajo na eksogeno in endogeno videnje položaja države v referenčni skupnosti.. Tako se iz takšne dialektike razvijejo vzorci obnašanja in vlog, za posamezne države in, hkrati, za posamezne razrede držav.

Čeprav se zdi, da je takšen pristop k opredelitvi držav v Evropi pisan na kožo Nemčiji, se tudi v primeru poskusa opredelitve srednje velikih držav ali tem bolj prav v njihovem primeru pokaže kot relevanten. Problem pri opredelitvi držav ni samo izbira kriterija, ampak tudi postavitve meje med različnimi razredi držav glede na kriterij. Pri srednje velikih državah je zaradi omejitve tako navzgor kot navzdol uporaba kvantitativnih kriterijev toliko bolj nevarna. Saj, na podlagi česa pa postavimo meje? Kot priznava Vital, arbitrarno, na osnovi našega lastnega občutka, intuicije oz. percepcije. Čeprav bi v primeru držav v Evropi kot srednje veliki državi izločili isti dve državi, tudi če bi uporabili samo kriterij števila

prebivalstva (in po občutku sklepali, da imata npr. Romunija in Nizozemska občutno premalo prebivalcev, Italija pa po drugi strani že preveč, da bi lahko spadale v razred srednje velikih držav), pa je bil osnoven cilj naloge ugotoviti ali je pojem srednje velikih držav v Evropi kot takšen priznan in, dokaj pretenciozno, poiskati splošnejši pristop k opredelitvi držav, ki bi ga morebiti lahko prenesli tudi na celotno mednarodno skupnost. Zaradi prevelikih razlik v kvantitativnih kriterijih, različnih položajev, ki jih imajo države na različnih ravneh mednarodne skupnosti in, nenazadnje, zaradi odsotnosti formalne priznanosti statusa srednje velikih držav v mednarodni skupnosti, pristop, ki gradi na socialni in psihološki percepciji držav pripomore tudi k opredelitvi srednje velikih držav tam, kjer jim takšna vloga formalno ni priznana, čeprav obstajajo države, za katere se zdi, da se tendence vzorcev njihovega obnašajo dovolj razlikujejo od obnašanja malih ali velikih držav.

V študiji primerov se skozi drugačnost v obnašanju Španije in Poljske v primerjavi z drugimi državami kandidatkami, in posebno obravnavo, ki sta je ti dve državi deležni s strani ES/EU, pokaže, da pojem srednje velike države v Evropi obstaja in da je Španiji in Poljski tak status institucionalno ter vsaj implicitno priznan. V študiji primerov sem želela pokazati na tiste parametre v približevanju obeh držav evropskim integracijam, ki bi potrdili status srednje velike države obeh tako definiranih držav in pokazati, da obstajajo določeni skupni vzorci obnašanja Španije in Poljske v njunih pogajanjih za članstvo v ES/EU, ter tako potrdili, da predstavljata paradigmo razreda srednje velikih držav. Refleksija ob koncu obeh pregledov pogajanj pokaže, da je tako Španiji kot Poljski tekom pogajanj uspelo utemeljiti poseben status, ki se je nato formaliziral skozi institucionalno priznano vlogo znotraj EU. Prav tako sta obe državi v pogajanjih bili deležni neke posebne pozornosti zaradi njune velikosti in problemov, ki jih je ta predstavljala za ES/EU oz. za nekatere njene države članice.

Vprašanje, ki se poraja, pa je seveda, ali med obnašanjem Poljske in Španije obstajajo podobnosti, na podlagi kateri bi lahko sklepali, da gre za vzorce obnašanja, inherentne srednje velikim državam. Sam pregled procesa pogajanj obeh držav ne kaže popolne primerljivosti. Tako npr. razlogi za aspiracije po članstvu v obeh državah niso identični, zaradi povečanega obsega *acquisa* se tudi problemi, ki so se izpostavili pri pogajanjih, ne pokrivajo popolnoma. Tudi dejstvo, da se je ob sredozemski širitvi ES pogajala z dvema državama, sedaj pa se pogaja s kar dvanajstimi, narekuje razliko v potrebah po obsegu notranjih reform Unije. Vendar te razlike predstavljajo dejstva, stanje ali širši kontekst situacije v času pogajanj, ne pa razlik, ki bi izhajale iz narave španskega ali poljskega obnašanja v pogajanjih. Podobnost v tistih parametrih obnašanja, ki se izpostavijo v pogajanjih obeh držav in ki izhajajo iz

drugačnosti ali sredinskosti položaja in statusa obeh držav, predstavlja temelj, na podlagi katerega lahko zaključujemo o tendenci k skupnim vzorcem obnašanja srednje velikih držav.

Osnovna smernica v obnašanju, ki je skupna obema državam, je zavedanje njunega izjemnega položaja, ki izvira iz velikosti države. Iz tega pa izhajajo drugi parametri obnašanja: obe državi v pogajanjih nastopata zelo odločno in poudarjata, da pričakujeta enakopravno obravnavo, česar ni razumeti v formalnem smislu, saj so formalno vse države enakopravne in tako tudi ni nič nenavadnega, da tudi male države pričakujejo enakopravno obravnavo. Pri Poljski in Španiji se ta enakopravnost izkazuje kot 'večja' legitimnost njunih interesov zaradi njune velikosti in položaja, do katerega se sami sebi zdita upravičeni. Tudi zato, ker ju na podlagi njune velikosti tudi referenčna skupnost obravnava drugače kot male države. Obe državi tudi jasno izražata svoje nezadovoljstvo s potekom pogajanj. Na eni strani poskušata delovati konstruktivno s predlogi, ki bi po njunem mnenju pomagali pri razrešitvi problemov, na drugi strani pa sta pripravljene tudi zapustiti pogajanja ali vsaj ne sodelovati, ko imata občutek, da nista deležni enakopravnega tretiranja s strani ES/EU. Prav tako obe državi izrabljata svojo notranjepolitično situacijo kot argument za vztrajanje pri svojih trdih stališčih ali kot dejavnik, ki naj bi pospešil pogajanja.

Hkrati pa je podoben tudi odnos ES/EU in odnos posameznih držav članic do Španije in do Poljske. Zaradi velikosti obeh držav je njuno približevanje spodbudilo ostro reakcijo pri vsaj eni (sosednji) državi članici, katere interesi so z vstopom Španije oz. Poljske ogroženi in ki aktivno posega v potek pogajanj, ali z zahtevami po reformi pred širitvijo ali z vztrajanjem pri oblikovanju pogojev za priključitev, ki bi zaščitili njene interese. Prav tako sta obe državi deležni posebne pozornosti s strani ES/EU; v primeru Španije in Poljske ES/EU ni pripravljena spregledati nepripravljenosti na članstvo, hkrati pa se zaveda, da so za rešitev problemov v zvezi z njunim približevanjem članstvu do določene mere potrebne tudi njene notranje reforme.

Primerjava pogajanj tako izpostavi nekaj osnovnih tendenc k skupnim vzorcem obnašanja srednje velikih in do njih s strani referenčne skupnosti. Vendar pa na podlagi teh tendenc ne moremo sklepati o zakonitostih obnašanja srednje velikih držav.

Kot je zapisano že v uvodu, se naloga pri iskanju vzorcev obnašanja srednje velikih držav loteva skoraj pionirskega dela in zato tudi nima namena, da bi našla splošne zakonitosti v obnašanju razreda srednje velikih držav. Naloga poskuša le utemeljiti paradigmo razreda, ugotoviti tendence različnega obnašanja držav, ki se nahajajo med malimi oziroma velikimi državami, in s tem postaviti temelje za nadaljnje raziskovanje obnašanja srednje velikih držav. Podrobna analiza španske evropske politike v okviru njenega članstva bi bil lahko naslednji

korak pri iskanju značilnosti obnašanja srednje velikih držav v EU, saj bi omogočila neko širše sklepanje o obnašanju Španije v ES/EU, s tem pa tudi osnovo, na podlagi katere bi se dalo sklepati o naravi evropske politike srednje velikih držav. Na podlagi takšnih sklepov pa bi bilo mogoče tudi pokazati na možnosti, ki se v okviru evropske politike nudijo Poljski. Nekaj let poljske članske izkušnje, pod pogojem, da bi se njena evropska politika v temeljnih značilnostih ujemala s špansko, pa bi nudilo dovolj materiala, da bi lahko sklepali o evropski politiki Španije in Poljske kot o evropski politiki, značilni za srednje velike države v integraciji.

Seznam shem in tabel

SHEMA 2. 1: KONTINUUM RAZVRSTITVE DRŽAV GLEDE NA ŠIBKOST – MOČ.....	25
TABELA 2.1: TIPI ANALIZE PO RANGIH.....	23
TABELA 3.1: ŠTEVILO PREBIVALCEV DRŽAV ČLANIC IN DRŽAV KANDIDATK, KI SO V PROCESU POGAJANJ ZA ČLANSTVO V EU.....	31
TABELA 3.2: DRŽAVE ČLANICE IN DRŽAVE KANDIDATKE, KI SO V PROCESU POGAJANJA ZA ČLANSTVO V EU, TER ŠTEVILO GLASOV V EVROPSKEM PARLAMENTU (EP), SVETU MINISTROV (SM) IN EKONOMSKO-SOCIALNEM ODBORU TER ODBORU REGIJ (EKOSOC/OR), TRENUTNO STANJE (EU15) IN STANJE PO POODBI IZ NICE (EU27).....	33

5. SEZNAM LITERATURE

1. Abbot, George C. (1969) Size, Viability, Nationalism and Politico-Economic Development. *International Journal* 25(1), 56-68.
2. Alaekwe, Kenneth (2000): *Mr Zenon Kosniak-Kamysz. Commercial Advisor, with the Director of the Commerce and Trade Department of the Embassy of the Republic of Poland in Germany* < <http://www.international-community.de/inter.htm> > (24. avgust 2001)
3. Albiński, Piotr (2000) Deutschland, die Europäische Union und der Beitritt Polens. *Osteuropa* 50(4), 382-392.
4. Amstrup, Niels (1980) Book Review: Vogel, Hans (1979) *Der Kleinstaat in der Weltpolitik. Aspekte der schweizerischen Aussenbeziehungen im internationalen Vergleich*. Zürcher Beiträge zur politischen Wissenschaft, Band 1. Zürich: Verlag Huber. *Cooperation and Conflict* 15(1), 51-53.
5. AP Worldstream (2001): *Poland's president backs compromise on EU entry terms*. Dostopno na EBSCOhost/Academic Search Elite <<http://globalvgw2.global.epnet.com/selectdb.asp?login=true>> (21. sep. 2000)
6. Aznar, José María (1994) *España: la Segunda Transición*. Madrid: Espasa Calpe.
7. Baker Fox, Annette (1965) The Small States of Western Europe in the United Nations. *International Organization* 19(3), 774-786.
8. Baehr, Peter J. (1975) Small States: A Tool for Analysis. *World Politics* 27, 457-65.
9. Barbé, Esther (1999) *La política Europea de España*. Barcelona: Editorial Ariel, S.A.
10. Baun, Michael J. in Dan Marek (2001) The Candidate States and the IGC. *Journal of International and Development* 4(marec 2001), 13-37.
11. Benko, Vlado (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Bernatowicz, Grażyna (1997) Spanish European Policy – Lessons for Poland V Peter Christian Müller-Graff in Andrzej Stepniak (ur.) *Poland and the European Union – Between Association and Membership*, 195-198. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
13. Blazyca, George (1999) Polish socioeconomic development in the 1990s and scenarios for EU accession. *Europe-Asia Studies*, 51(5), 799-819. Dostopno na PRO Quest <<http://proquest.umi.com/pqdweb?Did=000000043667527&Fmt=4&Deli=1&Mtd=1&Id x=1&Sid=0&RQT=309&LDId=000000047159996&LSid=3&L=1>> (31. marec 2000)

14. Bolek, Piotr in Grzegorz Wójcik (1997) *White Paper. Science&Technology Civilisation position of Poland compared to the European Union* <<http://www.itl.waw.pl/publ/bk/en/node1.html>> (20. avgust 2001)
15. Brecher, Michael, Blema Steinberg, Janice Stein (1969) A framework for research on foreign policy behavior. *Conflict Resolution* 13(1), 75-104.
16. Brglez, Milan in Zlatko Šabič (1999) State's smallness and identity in the process of accession to the European Union: the case of Slovenia. Paper prepared for the Fourth Convention of the Association for the Study of Nationalities, New York, 15-17 April, 1999.
17. (1999) Central European London: This is now. *Central European London* 9(9), 39-43. Dostopno na PRO Quest <<http://proquest.umi.com>> (16. april 2000)
18. Christmas-Moller, Wilhelm (1983) Some Thoughts on the Specific applicability of the Small State Concept: A Research History and a Discussion. V V Otmar Höll (ur.) *Small States in Europe and Dependence*, 35-53. Boulder, CO:Westview for AIIA.
19. Craig, Paul in Gráinne de Búrca (1998) *EU Law. Text Cases and Materials*, 2. Izdaja. New York: Oxford University Press.
20. Deutsch, Karl (1970/1976) *Staat, Regierung, Politik. Eine Einführung in die Wissenschaft der Vergleichenden Politik*. Freiburg: Verlag Rombach Freiburg.
21. Fossati, Fabio (2000) *Economia e Politica Estera: La Spagna è una media potenza?* Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.
22. Fox, Anette Baker (1965) The Small States of Western Europe in the United Nations. *International Organization* 19 (1965), 775-783.
23. Freudenstein, Roland (1998) Poland, Germany and the EU. *International Affairs* 74(1), 41-54.
24. Friis, Lykke (1999) *An ever larger Union: EU Enlargement and European Integration*. Copenhagen: Danish Institute of International Affairs.
25. Geser, Hans (1992) Die kleinen Staaten im Internationalen System. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 44(4), 627-654.
26. (1999) *Government Information Centre* – Eleven questions, which the Prime Minister Jerzy Buzek, was asked most often by foreign journalists in June 1999 <<http://www.kprm.gov.pl/archivan/PrzemJB/0699.htm>> (24. avgust 2001)
27. (2001) *Government Information Centre* – IV Polish-German Intergovernmental Consultation <<http://www.kprm.gov.pl/contente/010618b.htm>> (24. avgust 2001)
28. Grabbe, Heather in Kirsty Hughes (1998) *Enlarging the EU Eastwards*. London: Pinter.

29. Griffiths, Richard T. in Helge Ø. Pharo (1995) *Small States and European Integration: Literature Survey and Evaluation*. Oslo: University of Oslo, Working Paper No.19/95.
30. Handel, Michael I. (1990) *Weak States in the International System*. London: Frank Cass.
31. Hindmarsh, Jennie Harre (1996): How do we define small states and islands? A critical analysis of alternative conceptualizations. *Convergence*, 29(2), 36-44. Dostopno na EBSCOhost/Academic Search Elite
<<http://globalvgw2.global.epnet.com/selectdb.asp?login=true>> (21. marec 2000)
32. Holbraad, Carsten (1971) The Role of the Middle Powers. *Cooperation and Conflict* 6 (1971), 77-90.
33. Holbraad, Carsten (1984) *Middle Powers in International Politics*. London&Basingstoke: The Macmillan Press.
34. Jesień, Leszek (2000): *State and prospects of the negotiations with the EU concerning purchasing real estate in Poland by foreigners*
<http://www.eurobuild.dk/English_Version/English_Articles/english_articles.html > (24. avgust 2001)
35. Juchler, Jakob (2000) Zehn Jahre Transformationsprozeß in Polen: Wirtschaftliche erfolge trotz politischer und sozialer Schwierigkeiten. *Osteuropa* 50(2), 189-200.
36. Kalinowski, Tomasz (1997) Foreign direct investment in Poland. Comparison with Spain and Portugal V Peter-Christian Müller-Graff in Andrzej Stepniak (ur.) *Poland and the European Union – Between Association and Membership*, 159-167. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
37. Kennedy, Paul (1989) *The Rise and Fall of the Great Powers: economic change and military conflict from 1500 to 2000*. London: Fontana Press.
38. Keohane, Robert O. (1969) Lilliputan's Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization* 23 (2), 291-310.
39. Keohane, Robert O. (1984) *After Hegemony: Cooperation and Discord in International Political Economy*. Princeton : Princeton University Press.
40. Komorowski, Stanislav (2000) The Accession of Poland to the European Union. *European Foreign Affairs Review*. 5(2), 131-137.
41. Kropivnik, Samo, Peter Ješovnik (1995) Small Countries in the Global Economy: Slovenia, an Exception or the Rule?. *Journal of International Relations* 2 (1-4), 66-95.
42. Kość, Wojtek (2000): EC 2000 Progress Report on Poland. *Central Europe review* 2(39)
<<http://www.ce-review.org/00/39/eu39poland.html>> (24. avgust 2001)
43. Kropivnik, Rudi (2001) Umetnost približevanja. *Delo, Sobotna priloga* 25. avgust 2001: 10.

44. Kulakowski, Jan (2001): *The Current State and Perspectives of Poland's Accession Negotiations to the EU* <<http://www.poland-embassy.si/eng/politics/supplement.htm>> (24. avgust 2001)
45. Lobjakas, Ahto (2000cash): *Economy: Eu Speeds Up Pre-Accession Aid* <<http://www.rferl.org/nca/features/2000/07/F.RU.000721152522.html>> (25. sep. 2001)
46. Lobjakas, Ahto (2000): *Poland: Prime Minister Insists On First-Wave EU Accession* <<http://www.rferl.org/nca/features/2000/04/F.RU.000407131810.html>> (24. avgust 2001)
47. Lobjakas, Ahto (2001a): *EU: Poland And Hungary Progress In Accession Talks* <<http://www.rferl.org/nca/features/2001/06/12062001111325.asp>> (24. avgust 2001)
48. Lobjakas, Ahto (2001b): *EU: Poland Wants No Conditions On Membership* <<http://www.rferl.org/nca/features/2001/02/09022001120835.asp>> (24. avgust 2001)
49. Marks, Michael P. (1997) *The Formation of European Policy in Post-Franco Spain: The Role of ideas, Interests and Knowledge*. Aldershot etc.: Avebury.
50. Meiklejohn Terry, Sarah (2000): Poland's foreign policy since 1989: the challenges of independence. *Communist and Post-Communist Studies* 33(1), 7-47. Dostopno na Science Direct <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6VGF-3YKV1Y1-2-1&_udi=B6VGF-3YKV1Y1-2&_cdi=6037&_orig=search&_coverDate=03%2F31%2F2000&_sk=999669998&_acct=C000033658&_version=1&_userid=634387&md5=84b2cfadec3b8abc068bb21f727112be&ie=f.pdf> (20. avgust 2001)
51. Morata, Francesc (1996) Fundamentals of Spain in EU Affairs. V Rometsch, Dietrich in Wolfgang Wessels (ur.) *The European Union and member States: Towards institutional fusion?*, 134-154. Manchester and New York: Manchester University Press.
52. Mouritzen, Hans (1983) Defensive Acquiescence: Making the Best out of Dependence. V Otmar Höll (ur.) *Small States in Europe and Dependence*, 239-262. Boulder, CO:Westview for AIIA.
53. (1997) National Strategy for Integration. Warsaw <<http://www.msz.gov.pl/english/unia/nsi>> (20. avgust 2001)
54. Neunreither, Karlheinz (2001) The European Union in Nice: A minimalist Approach to a Historic Challenge. *Government and Opposition*, 36(2), 184-208.
55. Nugent, Neill (1989/1999) *The Government and Politics of the European Union*. Houndmills et al: Macmillan.
56. O'Rourke, Breffini (2000a): *Poland: Giant Among EU Candidates Gets Mixed Signals* <<http://www.rferl.org/nca/features/2000/04/F.RU.000404122521.html>> (24. avgust 2001)
57. O'Rourke, Breffini (2000b): *Poland: PR Campaign Is Being Launched To Bolster EU Bid*

- <http://www.rferl.org/nca/features/2000/07/F.RU.000720143719.html> (24. avgust 2001)
58. O'Rourke, Breffini (2001): *Poland: Discussion With EU Leaders To Center On Free Labor Movement* <<http://www.rferl.org/nca/features/2001/03/08032001115724.asp>> (24. avgust 2001)
 59. Paterson William E. (1969) Small States in International Politics. *Cooperation and Conflict* 4 (1969), 119-123.
 60. Petrič, Ernest (1996) Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa* 33(6), 876-897.
 61. Pfetsch, Frank R. (1994) *Internationale Politik*. Köln: Kohlhammer.
 62. Popowski, Maciej (2000): *Poland's relations with the European Union* <http://www.qdnet.pl/warecka/yearbook/2000/maciej_popowski_polands_relations_with_the_european_union.html> (21. avgust 2001)
 63. (1999) Poland's position paper in the area of 'agriculture' for the accession negotiation with the European Union < http://www.pol-mission-eu.be/docs/negociation/07_Agriculture_final_english.doc> (24. avgust 2001)
 64. Powell, Charles T. (2000) *Cambio de régimen y política exterior: España 1975-89*. Madrid: Instituto Español de Relaciones Internacionales y Política Exterior.
 65. Preston, Christopher (1997) *Enlargement and Integration in the EU*. London:Routledge.
 66. (1998) Report on Allied Contributions to the Common Defence – A Report to the United States Congress by the Secretary of State <http://www.defenselink.mil/pubs/allied_contrib98/chtIII-4.html> (1. oktober 2001)
 67. (2000) Regular Report from the Commission on Poland's Progress towards Accession <http://europa.eu.int/comm/enlargement/dwn/report_11_00/pdf/en/pl_en.pdf> (29. sep. 2001)
 68. Rappard, William E. (1934) Small States in the League of Nations. *Political Science Quarterly* 49 (1934), 544-575.
 69. Romero, José J., Adolfo Rodero (1993) *España en la CEE: Dela Acta unica al Tratado de Maastricht*. Córdoba: Publicaciones ETEA.
 70. Rubio Garcia, Dolores (1994) La Política Exterior Española y la Comunidad Europea / Union Europea. V D. Rubio in F. Sahagún (ur.) *La Política Exterior Española en el Siglo XX*, 201-222. Madrid:Ediciones de las Ciencias Sociales.
 71. Salvatore, Dominick (1997) The Economic Performance of Small versus Large Nations. *Development&International Cooperation* 13 (24-25), 21-42.
 72. Senjur, Marjan (1992) The Viability of Economic Development of a Small State Separating from a Large One. *Development&International Cooperation* 8 (14-15), 5-23.

73. Spinant, Daniela (2001): *France enters the fight on enlargement* <http://www.euobserver.com/front_print.phtml?article_id=2373> (6 sept. 2001)
74. Story, Jonathan (1995) Redefinición de las Relaciones Exteriores de España: 1975-89. V Richard Gillespie, Fernando Rodrigo in Jonathan Story (ur.) *Las relaciones exteriores de la España democrática*, 53-76. Madrid: Alianza Editorial.
75. Synowiec, Ewa (1996) Polish perspective on EU membership: Problems faced in the adaptation process. V Laursen, Finn in Søren Riishøj (ur.) *The EU and Central Europe: Status and Prospects*, 239-261. Esbjerg, Denmark: South Jutland University Press.
76. Šabič, Zlatko (1999) *Voting in International Organisation: Mere formality or a matter of Substance?*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.
77. Tovas, Alfred (1995) España en la Comunidad Europea. V Richard Gillespie, Fernando Rodrigo in Jonathan Story (ur.) *Las relaciones exteriores de la España democrática*, 129-150. Madrid: Alianza Editorial.
78. (1992) Ustanovna listina Združenih narodov. Ljubljana.
79. Vandenbosch, Amry (1964) The Small States in International Politics and Organization. *Journal of Politics* 26 (maj 1964), 293-312.
80. Väyrynen, Raimo (1971) On the Definition and Measurement of Small Power Status. *Cooperation and Conflict* 6 (1971), 91-201.
81. Vital, David (1967) *The Inequality of States: A Study of the Small States in the International System*. Oxford.
82. Vital, David (1971) *The Survival of Small States. Studies in Small Power/Great Power Conflict*. London: Oxford University Press.
83. Wallace, William (1990) Introduction: The Dynamics of European Integration. V William Wallace (ur.) *The Dynamics of European Integration*, 1-24. London&New York: Printer Publishers.
84. Wight, Martin (1995) *Power Politics*. London, New York: Leicester University Press.
85. Zbinden, Martin (1998) Small States and the Amsterdam Treaty. V Laurent Goetschel (ur.) *Outside the EU: Interests and Policies*. Boston, Dordrecht, London: Kluwer Academic Publishers.